

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**  
**Факультет обліку та фінансів**  
**Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**Пояснювальна записка**

до кваліфікаційної роботи  
на здобуття ступеня вищої освіти Магістр

на тему: «Інвестиційні стратегії оновлення основних засобів підприємств  
аграрної сфери»

Виконав: здобувач вищої освіти  
за освітньо-професійною програмою  
Фінанси, банківська справа та страхування  
спеціальності 072 Фінанси, банківська  
справа та страхування  
ступеня вищої освіти Магістр  
групи 1  
Сіора Я. В.

**Полтава - 2022 року**

## З М І С Т

	стор.
ВСТУП .....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ НИМИ.....	9
1.1. Економічна сутність процесу відтворення основних засобів в аграрній сфері.....	9
1.2. Особливості управління та інвестиційного оновлення основних засобів підприємств аграрної сфери .....	16
РОЗДІЛ 2. СТАН ОНОВЛЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ .....	26
2.1. Динаміка розміру та структури основних засобів досліджуваного підприємства.....	26
2.2. Аналіз рівня ефективності використання та можливості інвестиційного оновлення основних засобів підприємства .....	39
РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ОНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА РОЗРОБКА ІНВЕСТИЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ НИМИ.....	43
3.1. Удосконалення процесу управління оновленням основних засобів на підприємстві .....	43
3.2. Удосконалення технології прийняття управлінських рішень щодо інвестування розширеного відтворення основних засобів підприємства.....	54
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	68

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Аграрний сектор України відіграє провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни, яка є однією з основних умов стійкості та незалежності нашої держави. На сьогоднішній день його загальний стан характеризується серйозними якісними змінами. Сучасні умови господарювання, удосконалення відносин власності, структурно-виробничі зміни в самій економіці, які супроводжувалися величезним спадом виробництва, вимагають від науковців та практиків пошуку нових резервів для покращення існуючої ситуації. Як свідчить досвід розвинутих економік світу, використання внутрішніх факторів збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, що є генеруючою умовою створення фінансових резервів для сталого економічного розвитку всього аграрного сектору в майбутньому, можливе лише за умови раціонального рівня розвитку матеріально-технічної бази аграрних підприємств та їх провідної ланки основних засобів.

Безсумнівно, процвітання сучасних аграрних підприємств, на сьогоднішній день неможлива без застосування нових інноваційних та інформаційних технологій. Використовувані технології здатні підвищити зростання продуктивності праці працівників і максимізувати прибуток, що само собою передбачає постійне цілеспрямоване і комплексне оновлення основних засобів, а так як нове обладнання досить дороге, то ще більше зростає роль аналізу ефективності використання основних засобів і прогнозування їх подальшого розвитку встановленням необхідних джерел фінансування.

У сучасній економічній літературі вивчення питань формування, підвищення ефективності використання та оновлення основних засобів аграрних підприємств привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Теоретико-методичні та практичні аспекти підвищення ефективності інвестиційних вкладень та особливості формування основних

засобів підприємств, їх функціонування й відтворення, методи обґрунтування відповідних нормативів досліджувались і висвітлені у роботах вітчизняних учених: В. Андрійчука, В. Аранчій, П. Гайдуцького, М. Дем'яненка, О. Дадія, С. Дорошенко, М. Корецького, О. Крисального, М. Лобаса, М. Маліка, Л.О. Мармуль, В. Месель-Веселяка, Л. Мельника, П. Макаренка, І. Миколенко, Г. Підлисецького, В. Плаксієнка, П. Саблука та інших. Разом з тим дослідження галузевих особливостей формування та оновлення основних засобів на інвестиційній основі, поглиблення їх класифікації, забезпечення ефективності використання на основі інновацій, відновлення з використанням лізингу, моделювання забезпечення сільськогосподарського виробництва основними засобами з урахування фондоозброєності та фондозабезпеченості висвітлені, на нашу думку, недостатньо.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.**

Кваліфікаційна робота виконана в межах тематики науково-дослідної роботи Полтавського державного аграрного університету: «Концепція інвестиційного й фінансово-кредитного забезпечення техніко-технологічного оновлення і розвитку аграрного виробництва як складової продовольчої та економічної безпеки» (номер державної реєстрації 0120U105469) та програми науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківської справи та страхування за темою «Удосконалення механізму фінансової діяльності підприємств, організацій і установ».

**Мета і завдання дослідження.** Метою кваліфікаційної роботи є аналіз та оцінка ефективності використання основних засобів підприємства, пошук конкретних шляхів її підвищення шляхом використання інвестиційних стратегій управління ними.

Відповідно сформульованій меті роботи передбачається виконання таких завдань:

- вивчення теоретичних основ економічної ефективності формування та використання основних засобів на підприємствах аграрного сектору;
- проведення загальної фінансово-економічної характеристики

господарської діяльності досліджуваного підприємства та визначення її ефективності;

- фінансова оцінка ефективності використання діючих основних засобів на досліджуваному підприємстві;

- розробка конкретних напрямів та інвестиційних стратегій підвищення ефективності використання та удосконалення процесу управління основними засобами на підприємства.

**Предмет і об'єкт дослідження.** Об'єктом дослідження в роботі є процес формування, використання та відновлення основних засобів в аграрних підприємствах.

Предметом дослідження виступає сукупність теоретичних, методичних і практичних проблем управління й ефективного використання основних засобів аграрних підприємств.

**Методи дослідження.** Основою дослідження є фундаментальні положення з економічної теорії, праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем формування та використання основних засобів аграрних підприємств. Для реалізації поставлених завдань дослідження використовувались такі методи: діалектичний метод пізнання та теоретичного узагальнення; групування та статистичних порівнянь; аналізу і синтезу; абстрактно-логічний; індукції та дедукції; комплексно-системний підхід та інші.

**Інформаційною базою** дослідження стали: Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів, з питань економіки, управління та фінансів, дані провідних науково-дослідних установ, праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблематики розвитку сільськогосподарського виробництва, річна фінансова звітність ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» ХХХХХХХХ району за 2019-2021 рр., статистична звітність та особисті спостереження автора.

**Наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.** У роботі втілено спроби самостійних досліджень у сфері розробки напрямів

підвищення ефективності управління основними засобами. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що по-перше, запропоновані рекомендації будуть враховані керівництвом ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», що підтверджується відгуком підприємства, по-друге, досвід роботи даного господарства у сфері формування та використання основних засобів може бути корисним для інших підприємств.

**Особистий внесок здобувача.** Робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі розробки, висновки, рекомендації та пропозиції, що містяться в роботі, належать автору роботи особисто.

**Апробація результатів дослідження.** Основні результати дослідження за темою роботи оприлюднені у формі наукової доповіді на науково-практичній конференції.

**Публікації.** За результатами даного наукового дослідження опубліковано три наукові праці загальним обсягом 0,33 ум. др. арк.

**Структура та обсяг кваліфікаційної роботи.** Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних наукових та літературних джерел, який нараховує 51 найменування, містить 15 таблиць, 19 рисунків, 2 додатки. Основний зміст роботи викладено на 62 сторінках друкованого тексту.

# РОЗДІЛ 1

## ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ НИМИ

### **1.1. Економічна сутність процесу відтворення основних засобів в аграрній сфері**

В сучасних умовах розвитку національної економіки, вдосконалення усіх сфер виробництва, переходу його до інтенсивного типу та відкритої конкурентоспроможної економіки зростає актуальність досліджень у галузі відтворення та використання основних засобів. Для підтримки високих темпів економічного зростання та поліпшення його якісної структури необхідно оновлювати основні засоби, моральна та фізична зношеність яких є досить великою. Основні засоби, поряд із трудовими та земельними ресурсами, є найважливішим елементом виробничого потенціалу аграрної сфери. Їх наявність, а також фізичний стан та рівень використання багато в чому визначають ефективність виробництва продукції в галузі. У даній ситуації проблема інвестування у відтворення основних засобів підприємств аграрної сфери стала однією з найважливіших проблем економіки нашої держави.

Розвиток ринкових відносин вимагає вдосконалення виробничого обладнання, загострює проблеми інвестування та використання засобів виробництва, вимагає чіткого визначення та регулювання питань власності та права користування основними засобами. Отже, одним із найважливіших механізмів подальшого ефективного розвитку підприємств аграрної сфери є прийняття ефективних рішень щодо інвестування у процес відтворення основних засобів.

Як відомо, сільськогосподарське виробництво «здійснюється за органічної єдності чотирьох факторів, серед яких важливе місце займають засоби виробництва – знаряддя і предмети праці» [15].

Для безперервного і стабільного функціонування підприємства, необхідні певні кошти і джерела. Одним з головних таких джерел, можна, виділити основні засоби, роль яких, а так само ефективне використання при різних економічних відносинах завжди важлива і актуальна. Отже, головне джерело прибутку для будь-яких підприємств, національно значущих для країни, є розумне, вміле, досить повне використання основних засобів, зі своєчасним їх модернізацією та оновленням. У поєднанні з людською працею, розвиненим менеджментом на різних рівнях виробництва та маркетингом досягається максимальна ефективність використання основних засобів. Безсумнівно, для стабільного функціонування різного роду підприємств необхідні не тільки основні засоби, але і оборотні кошти (грошові кошти), які направляються підприємством на придбання оборотних фондів і фондів обігу.

Основні засоби – засоби праці (будівлі, споруди, машини та механізми, інвентар, транспортні засоби) виробничого і невиробничого призначення. Основні засоби – це матеріально-речові цінності (засоби праці), які багаторазово беруть участь у виробничому процесі, не змінюють своєї натурально-речової форми і переносять свою вартість на готову продукцію частинами в міру зношування. Так як поняття основних засобів (бухгалтерський облік) і основних фондів (податковий облік) відрізняються, проаналізуємо, що розуміється в бухгалтерському та податковому законодавстві під такими об'єктами. Звернемо увагу, що в бухгалтерському (по об'єктному) обліку застосовується термін «Основні засоби», а в податковому (груповому) обліку використовується поняття «основні фонди».

При цьому нарівні з визначенням «основні фонди» виділяється термін «невиробничі фонди». Невиробничі фонди – це капітальні активи, які не використовуються в господарській діяльності платника податку.

Класифікація невиробничих фондів представлена на рис. 1.1.

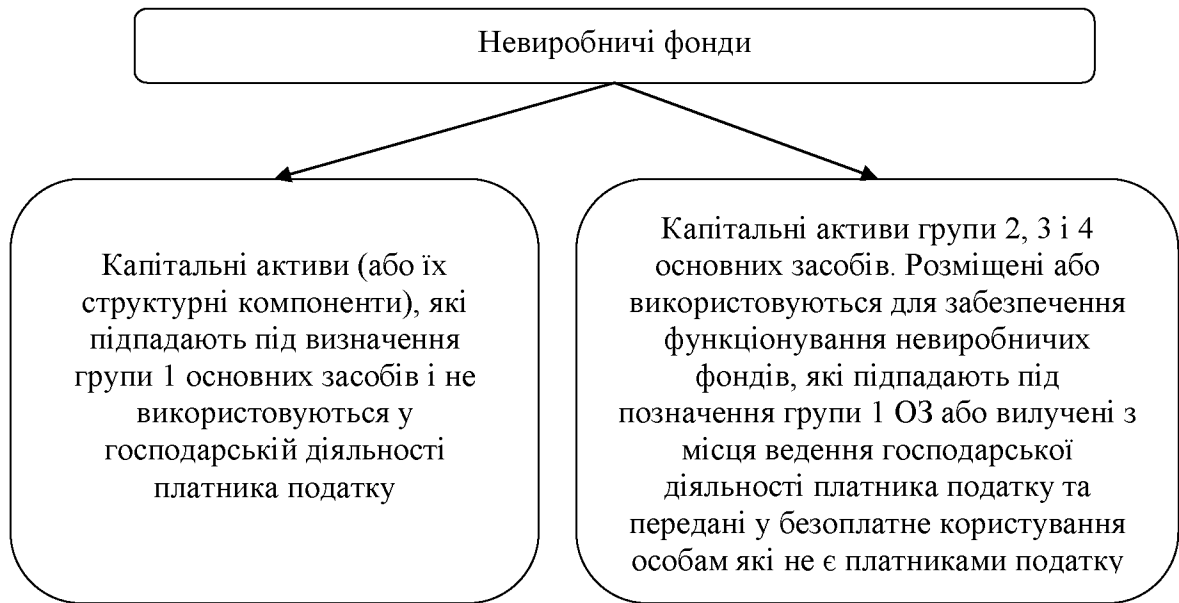


Рис. 1.1. Класифікація невиробничих фондів

Необхідно відзначити, що подібний розподіл використовується тільки в податковому обліку для нарахування амортизації.

Класифікувати основні засоби можна за різними критеріями. Класифікація основних засобів представлена в табл. 1.1.

В даний період часу при класифікуванні основних засобів найчастіше використовують національний класифікатор основних засобів. До складу основних засобів входять наявні у власності підприємства земельні ділянки та об'єкти природокористування. В залежності від ролі основних засобів в їх структурі виділяють дві частини: активну і пасивну.

На предмет праці безпосередньо впливає активна частина, так само вона визначає якість і кількість продукції, що випускається. Необхідні умови для функціонування активної частини створює пасивна частина. Первісна вартість основних засобів з часом відхиляється від аналогічної вартості основних засобів, придбаних чи зводяться в сучасних умовах. Для усунення цього відхилення необхідно періодично здійснювати переоцінку основних засобів і визначати відновну вартість.

### Класифікація основних засобів

Критерій	Види
1. За призначенням і області використання	<ul style="list-style-type: none"> <li>- основні виробничі засоби;</li> <li>- основні невиробничі засоби</li> </ul>
2. За рівнем застосування	<ul style="list-style-type: none"> <li>- знаходяться в експлуатації основні засоби;</li> <li>- знаходяться в резерві основні засоби;</li> <li>- знаходяться в стадії добудови, реконструкції, часткової ліквідації;</li> <li>- знаходяться на консервації</li> </ul>
3. У залежному від існуючих прав на майно	<ul style="list-style-type: none"> <li>- об'єкти, що належать підприємству на правах власності;</li> <li>- об'єкти, що знаходяться в оперативному управлінні або господарському віданні;</li> <li>- об'єкти, отримані в оренду</li> </ul>
4. За натурально-речовому складом	<ul style="list-style-type: none"> <li>- будівлі - виробничі корпуси цехів, адміністративні, а також їх внутрішнє обладнання (електропостачання, водопровід, система опалення та ін.);</li> <li>- споруди - інженерно-будівельні об'єкти, які виконують технологічні функції, необхідні для здійснення процесу виробництва, але не пов'язані з перетворенням предметів праці (залізничні та автомобільні шляхи, мости);</li> <li>- передавальні пристрої - пристрої для передачі всіх видів енергії, а також рідких і газоподібних речовин від одного об'єкта до іншого (електро-, тепломережі, водорозподільні пристрою);</li> <li>- машини та обладнання - силові машини і обладнання, вимірювальні і регулюючі прилади, лабораторне обладнання, обчислювальна техніка, двигуни, верстати, підйомно-транспортні пристрої, ваги;</li> <li>- транспортні засоби - транспорт, призначений для перевезення людей і вантажів (автомобілі, вагони);</li> <li>- інструменти - механізовані і ручні інструменти з терміном служби більше 1 року;</li> <li>- виробничий інвентар - предмети, призначені для виконання виробничих операцій (контейнери, чани);</li> <li>- господарський інвентар</li> <li>- предмети конторського та господарського призначення (шафи, розмножувальна техніка) та ін.</li> </ul>

Всі показники вартості використовуються для аналізу динаміки, стану та використання основних засобів. Окремі групи основних засобів за вартістю характеризуються їх структурою. У свою чергу структура визначається шляхом розрахунку питомої ваги окремих груп основних засобів в загальній сукупності і виражається відсотками.

Таким чином, нами встановлено, що підвищення економічної ефективності використання основних засобів аграрних підприємств здійснюється через встановлення забезпеченості ними цих підприємств та їх структурних підрозділів, розрахунок відповідності величини, складу, структури і технічного рівня основних засобів потребі в них; розрахунок обсягів їх подальшого росту, оновлення та вибуття; вивчення технічного стану основних засобів і особливо їх активної частини – машин та обладнання, визначення ступеня використання основних засобів, визначення впливу використання основних засобів на обсяг виробництва сільськогосподарської продукції та інші економічні та фінансові показники діяльності досліджуваного підприємства; виявлення резервів зростання рівня фондоддачі, збільшення обсягу виробництва сільськогосподарської продукції та чистого прибутку за рахунок покращення використання основних засобів аграрних підприємств.

Вивчення праць зарубіжних та вітчизняних вчених дозволило систематизувати зміст класифікаційних ознак категорії відтворення основних засобів підприємств аграрної сфери. З позиції безперервності відтворювального процесу технічна модернізація підприємств аграрної сфери є фінансовим забезпеченням капітальних вкладень оскільки воно визначає форму, вид та, відповідно, масштаби відтворення основних засобів (рис. 1.2). У ринкових умовах саме розширене відтворення основних засобів є умовою стійкого економічного розвитку, оскільки при систематичному оновленні основних засобів, впровадженні нових технологій можлива диверсифікація діяльності підприємств аграрної сфери, зниження витратоємності продукції, освоєння нових ринків, зміцнення позицій конкурентоспроможності. У

зв'язку з цим системи управління відтворенням основних засобів для забезпечення його розширеної форми набуває особливого значення.

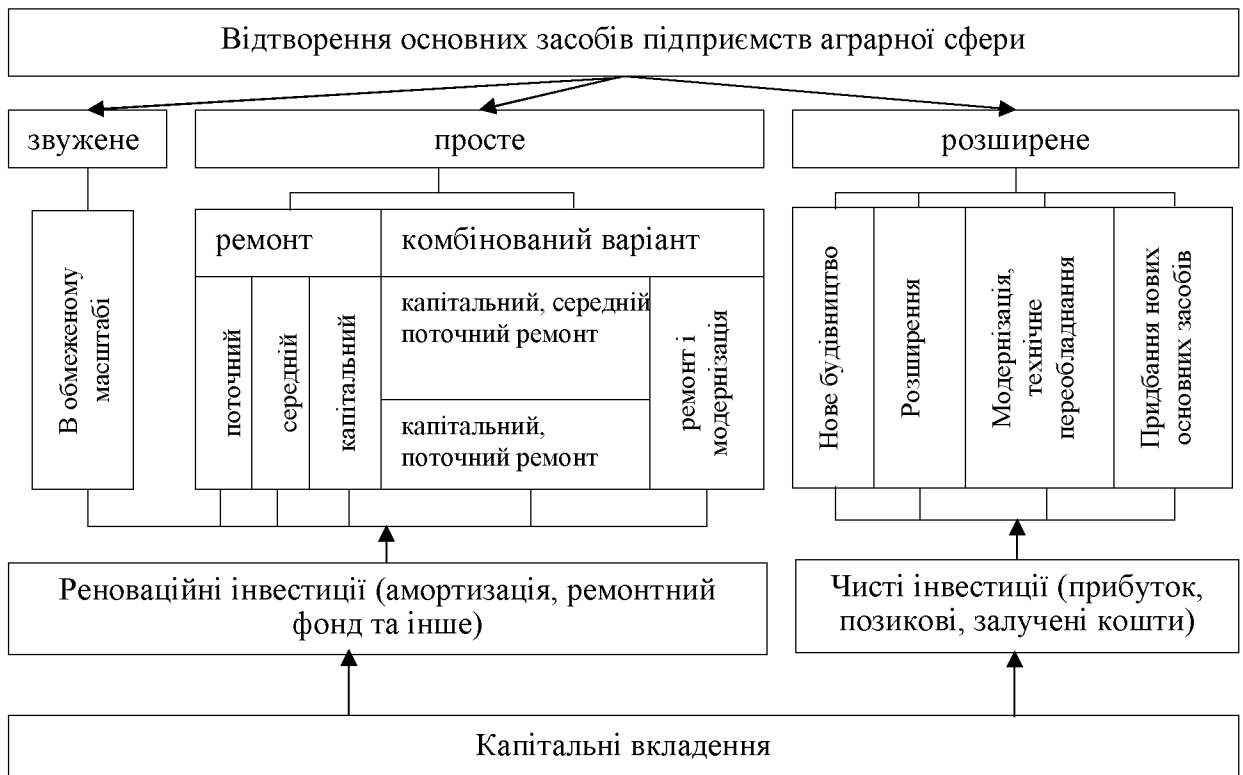


Рис. 1.2. Система форм, видів та джерел фінансування відтворення основних засобів підприємств аграрної сфери

Проведене дослідження дозволило дійти висновку, що управління відтворенням основних засобів є складною категорією. Воно має всі ознаки системи, тому необхідний системний підхід до розуміння його сутності. На основі синтезу наявних думок дослідників уточнено зміст системи управління відтворенням основних засобів як сукупності процесів, що забезпечують формування і організацію раціонального використання, оновлення та вдосконалення структури основних засобів за допомогою реалізації цілеспрямованих дій. Запропонована система управління відтворенням основних засобів представлена на рис. 1.3.

Системний підхід дозволяє підвищити організованість, якість та ефективність управління відтворенням основних засобів підприємств аграрної сфери. Якісні та кількісні параметри даного процесу перебувають у

прямій залежності від повноти реалізованих функцій управління (маркетинг, аналіз, планування, організація, контроль та стимулювання) та узгодження їх змісту з особливостями факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також ресурсної забезпеченості.

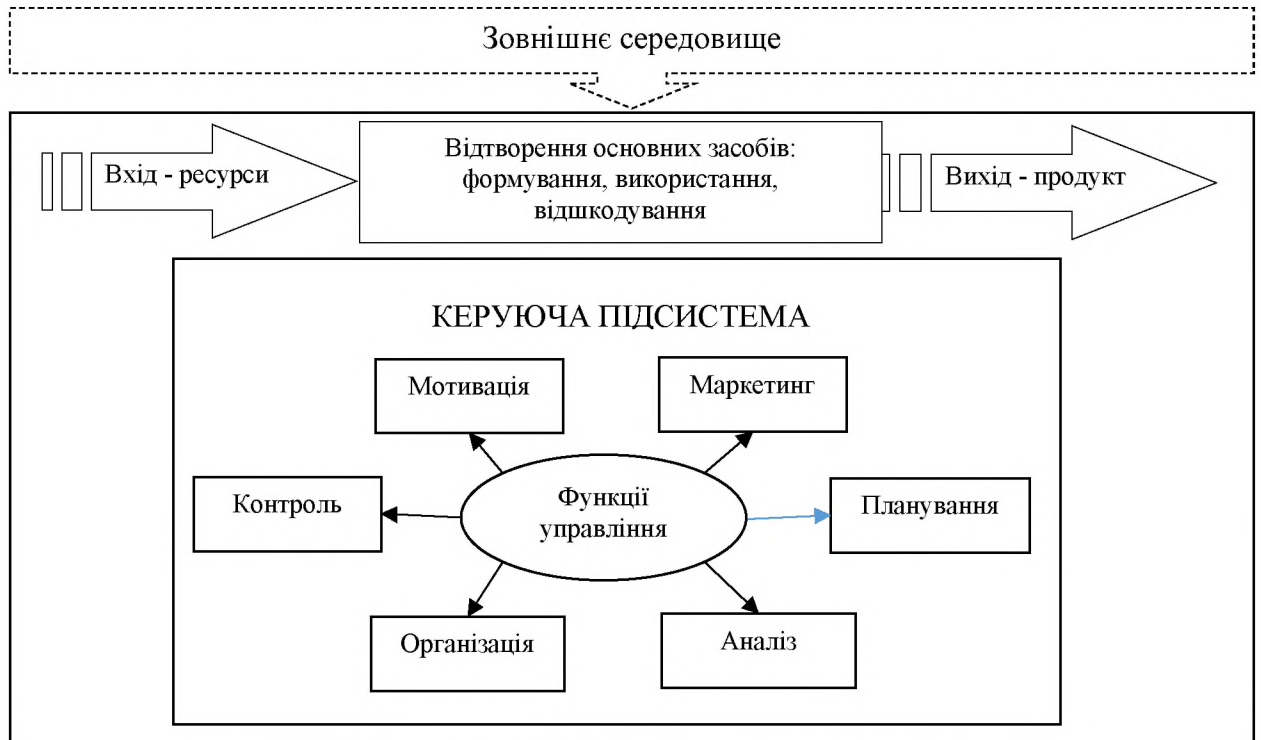


Рис. 1.3. Рекомендована система управління відтворенням основних засобів підприємств аграрної сфери

Таким чином, удосконалення управління відтворенням основних засобів на макрорівні можливе через комплексну та взаємопов'язану реалізацію цінової, податкової, амортизаційної, бюджетної, грошово-кредитної, митної, інноваційної політик, що супроводжуються вдосконаленням нормативної бази, інституційними перетвореннями, розвитком інтеграційних процесів та соціальної інфраструктури. Системний підхід до розробки та реалізації інвестиційної політики може забезпечити сталий розвиток підприємств аграрної сфери та створити оптимальні умови для розширеного відтворення основних засобів.

## **1.2. Особливості управління та інвестиційного оновлення основних засобів підприємств аграрної сфери**

Управління основними засобами служить найважливішим завданням сучасного підприємства енергетичної галузі, яке характеризується високим рівнем капіталоємності. Істотна частина витрат енергетичного підприємства пов'язана з підтриманням активної частини основних засобів (котлів, турбін, мереж) в стані готовності нести навантаження. При цьому необхідно враховувати жорсткі обмеження по термінах, своєчасності та якості ремонту. Капітальний ремонт на енергетичних підприємствах прив'язаний до літнього періоду. Крім того, обсяг основних засобів повинен бути достатнім, щоб забезпечувати навантаження в період поточних ремонтів в зимовий період, і в разі необхідності підвищити вироблення в разі аварій на інших підприємствах галузі.

Управління основними засобами здійснюють відповідні фахівці-менеджери в економічному і технічному відділі, останні відповідають за ефективність технічного обслуговування і ремонту. Саме досягнення технічної ефективності є найважливішим завданням, так як економічні показники безпосередньо залежать від неї.

Процес управління основними засобами в загальному вигляді покликаний успішно виконувати такі завдання:

- збільшення ефективності використання основних виробничих засобів;
- зменшення витрат на підтримання основних виробничих засобів в готовності нести навантаження;
- підвищення коефіцієнта використання встановленої потужності, за рахунок проведення більш точного планування навантаження, технічного обслуговування і різних видів ремонту;
- підвищення надійності;
- зменшення аварійності;

- вдосконалення обліку основних засобів в натуральному і вартісному вимірі;

- підвищення ефективності використання працівників підприємства;
- вдосконалення ланцюжка поставок матеріально-технічних ресурсів;
- вдосконалення обліку витрат на всі види ремонту;
- перехід до управління, націлений на виробничий процес.

Відтворення основних виробничих засобів є основою діяльності капіталомістких підприємств енергетичної галузі, визначальною частиною ефективності виробництва в цілому. Отже, рух, стан основних засобів повинен регулюватися і контролюватися на всіх рівнях управління підприємства.

В рамках динамічно мінливої ринкової економіки необхідність вивчення структурних характеристик основних виробничих засобів, аналіз їх стану, потреби в заміні застарілих фондів набуває вирішальне значення для організації енергетичної галузі. Все це обумовлює необхідність фінансового управління основними засобами на найвищому якісному рівні.

В управлінні основними виробничими засобами підприємства виділяють етапи, які наведені на рис. 1.5.

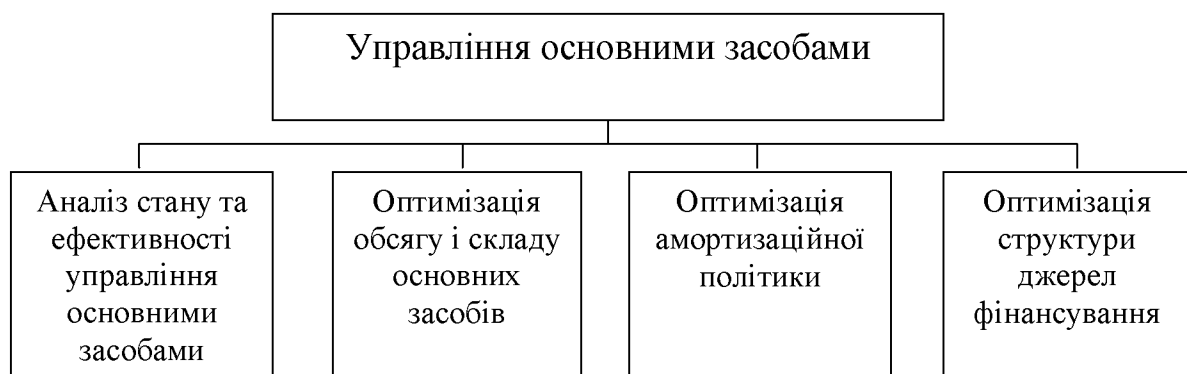


Рис. 1.5. Етапи управління основними виробничими засобами

При фінансовому управлінні виділяють наступні етапи:

- аналіз стану та ефективності управління основними засобами;
- оптимізація обсягу і складу основних засобів;

- оптимізація амортизаційної політики підприємства;
- вибір форм, механізмів і оптимізація структури джерел інвестиційного відтворення основних засобів.

В рамках першого етапу здійснюється аналіз стану і ефективності основними засобами. Завдання і основні розраховуються показники наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

### Основні напрямки аналізу основних засобів

Основні напрямки аналізу	Завдання аналізу	Показники
Аналіз структури і динаміки ОЗ	Оцінка розміру та структури вкладення капіталу в ОЗ. Визначення характеру і розміру впливу вартості ОЗ на фінансове становище і структуру балансу	- питома вага основних засобів в активах; - коефіцієнт приросту; - коефіцієнт оновлення; - коефіцієнт вибуття; - коефіцієнт придатності; - коефіцієнт зносу.
Аналіз ефективності використання ОЗ	Аналіз руху ОЗ. Аналіз показників ефективності використання ОЗ. Аналіз використання часу роботи обладнання.	- коефіцієнт екстенсивного використання обладнання; - коефіцієнт інтенсивного використання обладнання; - коефіцієнт інтегрального використання обладнання; - фондоддача; - фондомісткість; - фондоозброєність; - рентабельність основних фондів
Аналіз ефективності витрат по утриманню та експлуатації обладнання	Аналіз витрат на капітальний ремонт. Аналіз витрат за поточним ремонту.	- рівень витрат на ремонт
Аналіз ефективності інвестицій в ОЗ	Оцінка ефективності капітальних вкладень. Оцінка ефективності залучення позик для інвестування	- простий термін окупності; - рентабельність інвестицій; - чиста приведена вартість; - внутрішня норма прибутковості; - індекс прибутковості; - дисконтований строк окупності.

Другим етапом є оптимізація обсягу і складу основних засобів, яка складається на підприємстві з ефективної роботи вже існуючих основних виробничих засобів.

Для цього необхідно:

- своєчасно здійснювати оновлення і модернізацію обладнання;
- удосконалювати структуру основного обладнання за рахунок збільшення частки більш продуктивного обладнання;
- оптимально розташовувати споруд, основного і додаткового обладнання на наявних площах;
- якісна розробка проектів будівництва та їх реалізація;
- правильно планувати і організовувати всі види ремонтних робіт;
- продавати або ліквідувати зайве і мало використовуване обладнання.

Для управління основними засобами застосовується диференційована система вартісних оцінок. Ця система визначає цільову установку вимірювання вартості основного капіталу, яка представлена на рис. 1.6.



Рис. 1.6. Цільова установка вимірювання вартості основного капіталу

Виділяють кілька базових видів оцінок основних засобів, які представлені на рис. 1.7.

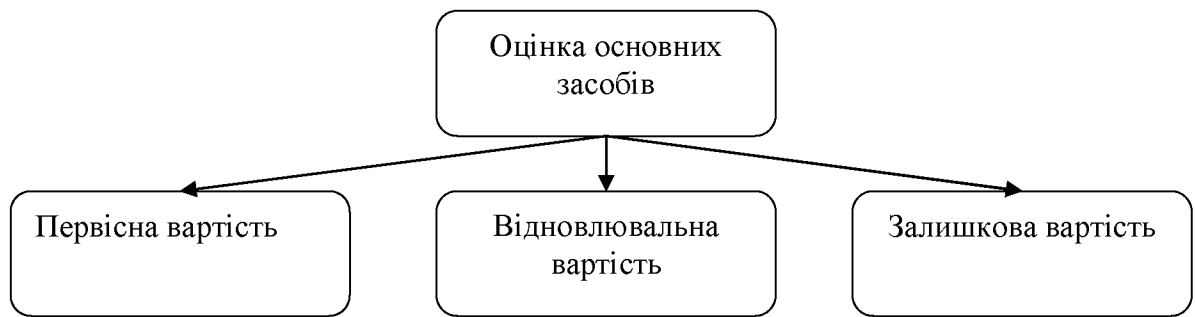


Рис. 1.7. Базові види оцінки основних засобів

Фактичні витрати на придбання, спорудження та виготовлення основних засобів розглянуті на рис. 1.8.

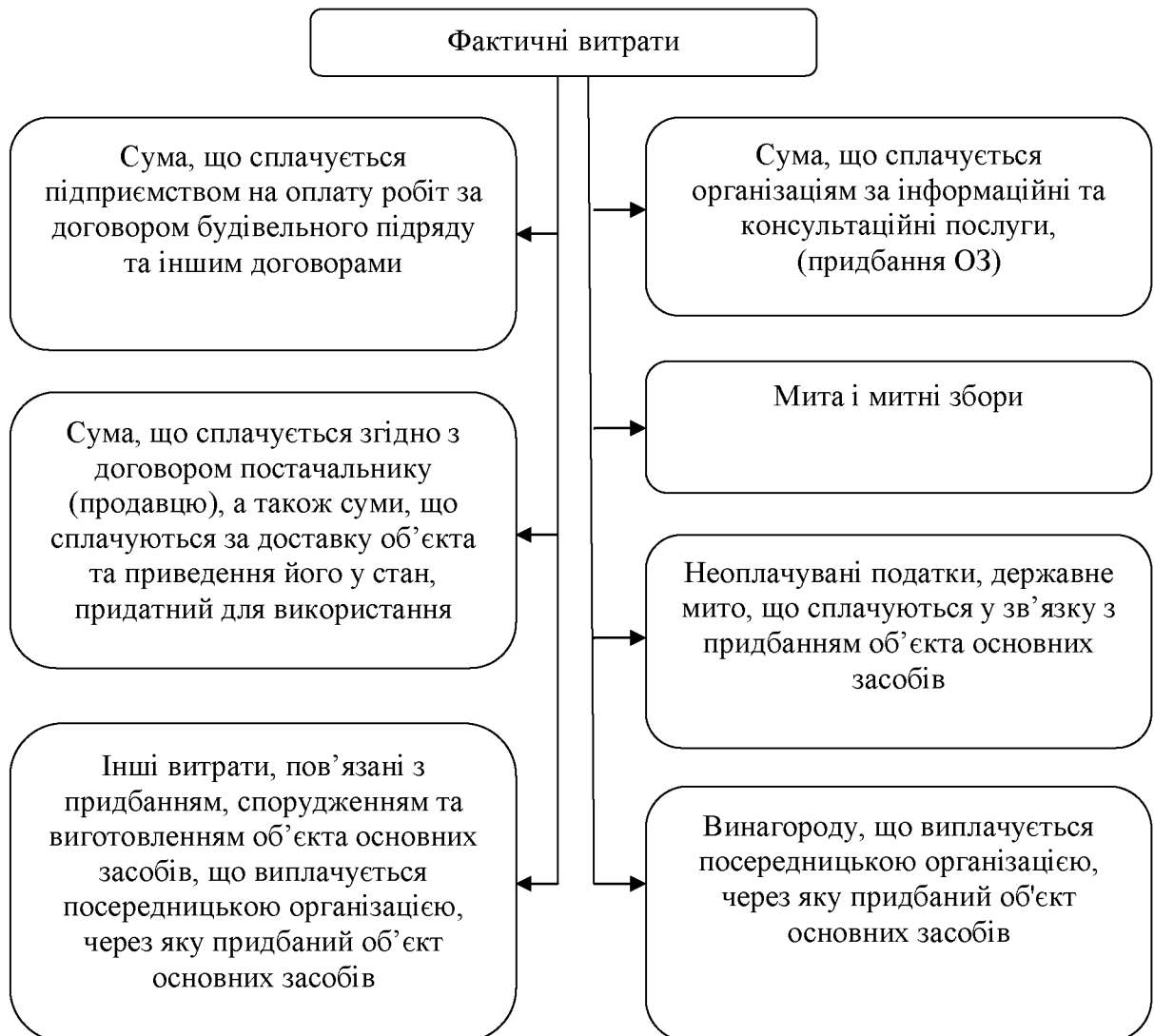


Рис. 1.8. Фактичні витрати на придбання, спорудження та виготовлення основних засобів

Первісна вартість основних засобів, внесених в рахунок внеску до статутного (складеного) капіталу організації, визнається їх грошова оцінка узгоджена засновниками (учасниками) організації, якщо інше не передбачено законодавством України. Первісна вартість основних засобів, отриманих підприємством за договором дарування, визнається їх поточна ринкова вартість на дату прийняття до бухгалтерського обліку.

У бухгалтерському обліку можлива зміна первісної вартості основних засобів у випадках: добудови, дообладнання, модернізації, реконструкції, часткової ліквідації та переоцінки об'єктів основних засобів. Вартість основних засобів, при якій вони були прийняті до обліку, не підлягають змінам. У бухгалтерському навчанні основні засоби прийняті до обліку, можуть змінити первісну вартість основних засобів у випадках: дообладнання, реконструкції, добудови, модернізації, часткової ліквідації та переоцінки об'єктів основних засобів.

Відновлювальна вартість характеризує вартість відтворення основних засобів у сучасних умовах, тобто з урахуванням досягнутого рівня розвитку виробництва, досягнень науково-технічного прогресу і зростання продуктивності праці, а також з урахуванням зміни цін. Велике значення для відновлення основних засобів має об'єктивна і своєчасна переоцінка. Розглянемо, що дозволяє переоцінка в умовах інфляції (рис. 1.9).

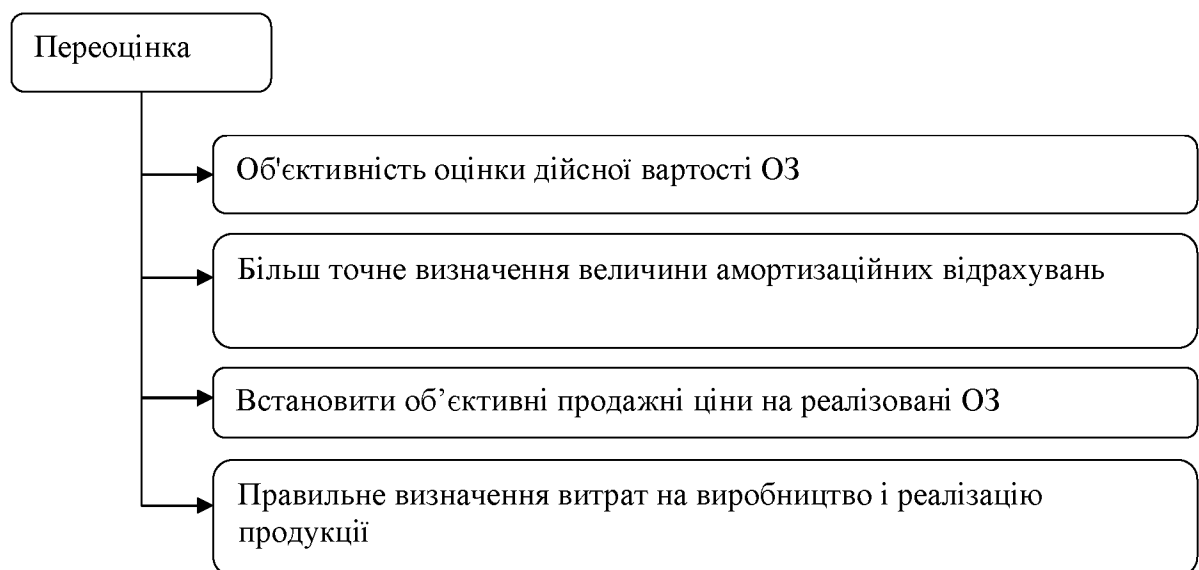


Рис. 1.9. Переоцінка основних засобів в умовах інфляції

Існує також поняття ліквідаційної вартості основних засобів. Ліквідаційна вартість – це величина очікуваної виручки від реалізації будь-якого об'єкта основних засобів після закінчення терміну його експлуатації. Застарілі фізично і морально об'єкти можуть бути продані підприємствам і при цьому принести певний дохід. Ліквідаційна вартість основних засобів може висловлювати залишкову вартість за вирахуванням витрат, пов'язаних з їх ліквідацією (продажем), або ринкову вартість основних засобів при ліквідації підприємства.

Розглянемо методи переоцінки. Переоцінка основних засобів проводиться регулярно, з метою приведення їх фактично склалася вартості до її реального ринкового рівня. Нерівномірне динаміка ринкових цін на окремі елементи основних засобів призводить до спотвореного уявлення про реальну вартість вже діючих основних засобів, а, отже, до спотвореного визначення суми амортизаційних відрахувань, собівартості товарів або послуг, рентабельності, оподаткованої бази. Особливо різко це проявляється в періоди, коли спостерігаються високі темпи інфляції.

З будь-яких документів – укладення оцінювача, даних від виробника, статистичних служб, торгових інспекцій, інформації в ЗМІ та спеціальній літературі, визначається ринкова вартість основного засобу. Підприємство в праві самостійно вирішувати, які джерела інформації використовувати, але при переоцінці дорогих основних коштів краще використовувати послуги оцінювача. У разі якщо майно подешевшало, то підприємство заплатить з нього менший податок на майно, тому що перевіряють напевно звернуть увагу на те, наскільки правомірно підприємство переоцінило основні засоби.

Метод індексації має на увазі, що підприємство коригує вартість основних засобів на індекси інфляції (метод індексації на практиці не застосовується). Процедура переоцінки проводять за трьома етапами, які представлені на рис. 1.10.

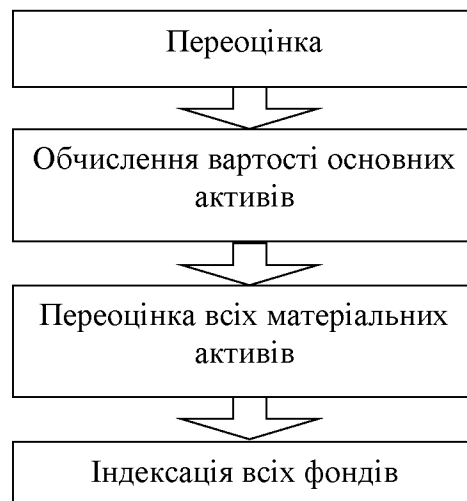


Рис. 1.10. Етапи проведення переоцінки основних засобів

Підводячи підсумки можна сказати, що необхідність обліку основних засобів обумовлюється не тільки вимогами знання того, якими основними засобами і в якому обсяг володіє підприємство, а й вимогами економіки виробництва.

Наступним етапом є оптимізація амортизаційної політики підприємства, яка грає ключову роль в частині поліпшення процесу відтворення основних засобів. Амортизаційна політика підприємства полягає у визначенні рівня інтенсивності оновлення основних засобів відповідно до специфіки їх експлуатації в процесі виробничо-господарської діяльності.

На формування амортизаційної політики підприємства впливають різні фактори, такі як:

- величина наявних основних виробничих засобів;
- способи відображення в обліку вартості використовуваних основних виробничих засобів;
- строк корисного використання основних виробничих засобів;
- встановлені законодавством методи нарахування амортизації;
- склад і структура використовуваних основних виробничих засобів;
- рівень інфляції в країні;
- інвестиційна діяльність організації.

Вивчення діючих систем амортизації показують на доцільність переходу від амортизації як засобу відшкодування вартості капіталу до амортизації, стимулюючої оновлення основного капіталу. Для цього пропонується використовувати найбільш поширені на практиці регулятори для досягнення конкретних цілей.

Багато підприємств, використовуючи засоби фонду розвитку виробництва, серед яких частка амортизаційних відрахувань велика, замінюють застаріле обладнання, закупають нову техніку, вдосконалюють організацію виробничого процесу, досягають підвищення продуктивності праці, зниження витрат, поліпшення якості продукції, що випускається і підвищення рентабельності виробництва.

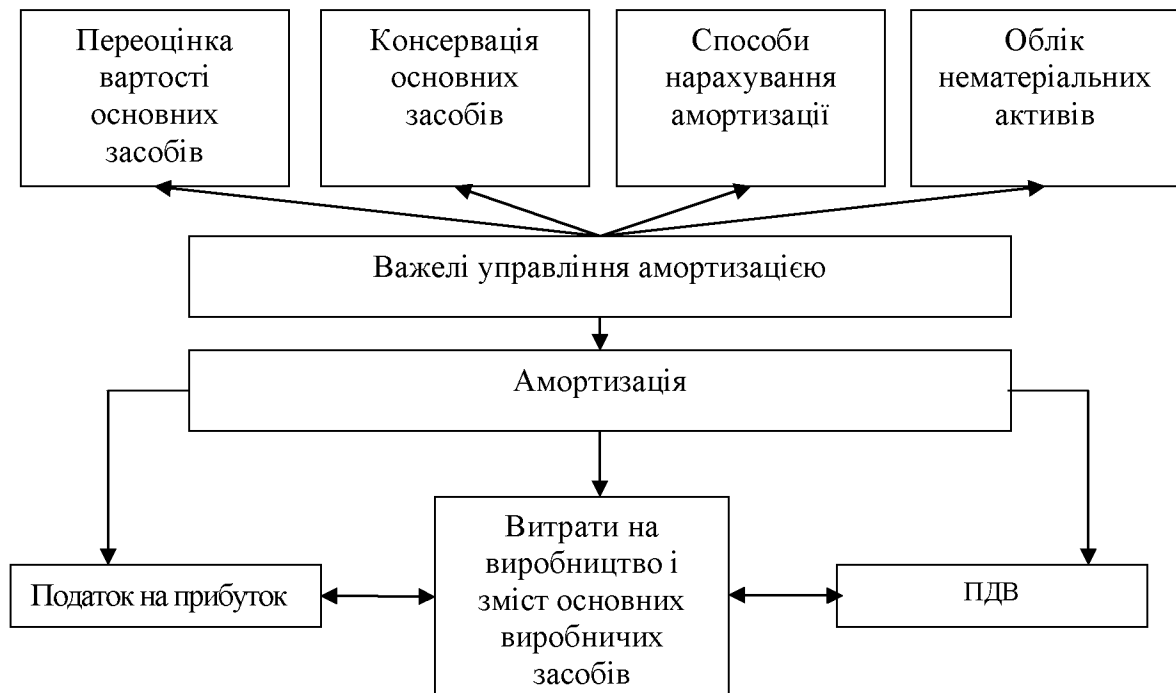


Рис. 1.11. Способи розподілу амортизації господарюючого суб'єкта

Деякі підприємства можуть застосовувати метод прискореної амортизації, який передбачає встановлення збільшеної в два рази норми амортизації. Наприклад, малі підприємства в перший рік використання основних засобів можуть списувати до 50% початкової вартості основних засобів з терміном служби понад трьох років, а також проводити прискорену амортизацію активної частини основних виробничих засобів.

На четвертому етапі необхідно вибрати оптимальну форму і структуру джерел фінансування основних виробничих засобів. Класифікація джерел фінансування основних виробничих засобів наведена в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

**Джерела фінансування інвестиційного відтворення основних засобів**

Джерела	Вид
Власні фінансові кошти	- прибуток; - амортизаційні відрахування; - заощадження і накопичення фізичних осіб і юридичних осіб.
Залучені фінансові кошти	- емісія акцій; - внески; - пожертвування; - фінансові ресурси інвестиційних компаній; - фінансові ресурси страхових компаній; - фінансові ресурси недержавних пенсійних фондів
Позикові фінансові кошти	- облігаційні позики; - банківські кредити; - бюджетні кредити.
Асигнування	- державний бюджет; - місцевий бюджет; - позабюджетні фонди

Таким чином, вибір джерела фінансування залежить від фінансового стану підприємства, наявності власних коштів і можливості залучати зовнішні ресурси за прийнятною вартістю. Рациональне управління основними виробничими засобами на енергетичному підприємстві має вирішальне значення, оскільки сприяє поліпшенню техніко-економічних показників підприємства в цілому.

## РОЗДІЛ 2

### СТАН ОНОВЛЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

#### 2.1. Динаміка розміру та структури основних засобів досліджуваного підприємства

Головною метою діяльності ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» ХХХХХХХХХХ району є виробництво, реалізація агропромислової продукції, надання робітникам та іншим особам послуг щодо проведення сільськогосподарського виробництва та здійснення інших, взаємопов'язаних з цим видів діяльності.

Предметом діяльності ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» є виробництво якісної сільськогосподарської продукції; переробка як виробленої так і придбаної у інших товаровиробників аграрної продукції, оптова і роздрібна торгівля цією продукцією; надання послуг із ведення сільського господарства своїм працівникам, мешканцям сільських населених пунктів, фермерським господарствам, аграрним та іншим підприємствам; надання послуг по виконанню транспортних робіт для населення.

Інформаційною базою для дослідження є фінансова звітність досліджуваного нами ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» за 2019-2021 рр. (додаток А).

Аналіз динаміки складу і структури майна дозволяє встановити частку кожного його виду у загальній сукупності активів, а також розмір абсолютного і відносного приросту або зменшення всього майна та окремих його видів – табл. 2.1. Проведений горизонтальний та вертикальний аналіз майна в табл. 2.1 свідчать в основному про наявність позитивних ознак і тенденцій у майновому стані ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» за інформацією активу балансу.

**Горизонтальний і вертикальний аналіз майна  
XXX «XXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.**

Вид активів (майна)	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни (+,-) 2021 р. від 2019 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у % до 2019 р.
Майно - всього	103200	100,0	120405	100,0	144073	100,0	40873	-	39,6
Необоротні активи	25551	24,8	35242	29,3	38654	26,8	13103	2,0	51,3
Основні засоби	21447	20,8	30578	25,4	33745	23,4	12298	2,6	57,3
Незавершені капітальні інвестиції	30	0,0	30	0,0	30	0,0	0	-	-
Довгострокові біологічні активи	3722	3,6	4282	3,6	4879	3,4	1157	-0,2	31,1
Довгострокова дебіторська заборгованість	352	0,3	352	0,3	0	0,0	-352	-0,3	-
Оборотні активи	77649	75,2	85163	70,7	105419	73,2	27770	-2,0	35,8
Запаси	23924	23,2	27398	22,8	35761	24,8	11837	1,6	49,5
Виробничі запаси	17804	17,3	17375	14,4	17092	11,9	-712	-5,4	-4,0
Незавершене виробництво	1420	1,4	1654	1,4	1443	1,0	23	-0,4	1,6
Готова продукція та товари	4700	4,6	8369	7,0	17226	12,0	12526	7,4	у 3,7 р. б.
Поточні біологічні активи	17241	16,7	21456	17,8	24702	17,1	7461	0,4	43,3
Поточна дебіторська заборгованість	32144	31,1	28883	24,0	27290	18,9	-4854	-12,2	-15,1
Гроші та їх еквіваленти	4340	4,2	7426	6,2	17666	12,3	13326	8,1	у 4,1 р. б.

Так, до позитивних характеристик майнового стану відносяться:

- за 2019-2021 рр. вартість майна збільшилася на 40873 тис. грн, або 39,6 %, що свідчать про нарощування майнового потенціалу досліджуваного підприємства. При цьому необоротні активи збільшилися на 13103 тис. грн (або на 51,3%), а оборотні активи зросли – на 27770 тис. грн (або на 35,8 %);

- темп приросту майна (на 39,6 %) значно перевищує макроекономічного офіційного показника рівня інфляції у 2021 р., та

свідчить про підвищення реальної вартісної оцінки активів;

- перевищення темпів приросту необоротних активів (51,3 %) в порівнянні із оборотними (35,8 %) в динаміці зумовило зменшення частки оборотних активів у майні з 75,2 % до 73,2 %, а необоротних активів – відповідно збільшення із 24,8 % до 26,8 %. Така динаміка вказує на підвищення забезпечення виробничого процесу основними засобами, та відповідно наявність перспектив до розширення основних напрямів діяльності;

- у 2021 р. в порівнянні із 2019 р. поточна дебіторська заборгованість зменшилася на 4854 тис. грн (або на 15,1 %), що зумовило зниження її частки у майні із 31,1 % до 18,9 % та свідчить про покращення стану розрахунків ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» із дебіторами;

- серед видів оборотних активів найбільший темп приросту мають гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції (у 4,1 рази), що створює умови для підвищення рівня платоспроможності підприємства.

В той же час, до негативних характеристик майнового стану ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» слід віднести зниження частки виробничих запасів із 17,3 % у 2019 р. до 11,9 % (абсолютна зміни складає 712 тис. грн) у 2021 р., що свідчить про незначне зниження вартості виробничого потенціалу, а також суттєве збільшення вартості готової продукції (у 3,7 разів), що вказує на зниження ефективності маркетингової політики підприємства.

Наглядно структуру активів за характером участі в господарському процесі та швидкості обороту ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» та динаміку їх зміни продемонстровано на рис. 2.1.

Для визначення загальних змін в структурі капіталу досліджуваного підприємства проведемо оцінку джерел формування капіталу ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» за 2019-2021 рр. (табл. 2.2).

Проведений горизонтальний та вертикальний аналіз джерел формування капіталу ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» свідчать про наявність як

позитивних так і негативних ознак у майновому стані за інформацією пасиву балансу.

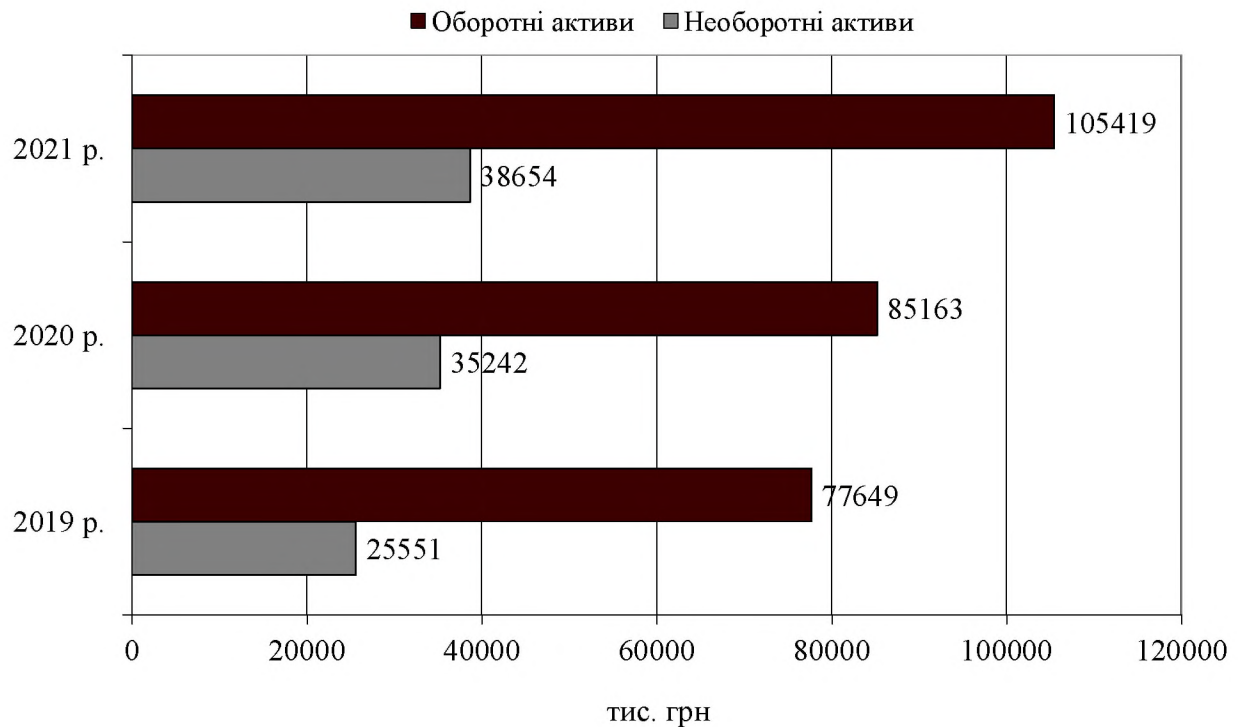


Рис. 2.1. Динаміка вартості майна ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

Загалом за 2019-2021 рр. вартість джерел формування капіталу збільшилася на 40873 тис. грн, або на 39,6 % (із 103200 тис. грн до 144073 тис. грн), при цьому власний капітал зріс на 37836 тис. грн (на 40,4 %). В свою чергу, вартість зобов'язань та забезпечень зросла на 3037 тис. грн (на 31,7 %) Така динаміка складових пасиву балансу зумовила збільшення частки власного капіталу в джерелах формування капіталу з 90,7 % до 91,3 % (на 0,6 в. п.) і, відповідно зменшення частки зобов'язань та забезпечень із 9,3 % до 8,7 %, що свідчить про підвищення рівня фінансової стійкості за критерієм забезпеченості власним капіталом. У 2021 р. в порівнянні із 2019 р. нерозподілений прибуток збільшився із 84092 тис. грн до 121928 тис. грн (на 45,0 %). Частка нерозподіленого прибутку в загальній структурі капіталу збільшилася із 81,5 % до 84,6 % (на 3,1 відсоткових пунктів).

**Горизонтальний та вертикальний аналіз джерел формування капіталу  
XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.**

Вид пасивів (джерел формування капіталу)	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни (+,-) 2021 р. від 2019 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в.п.	у % до 2019 р.
Джерела формування капіталу - всього	103200	100,0	120405	100,0	144073	100,0	40873	-	39,6
Власний капітал	93631	90,7	108734	90,3	131467	91,3	37836	0,6	40,4
Зареєстрований (пайовий) капітал	7	0,0	7	0,0	7	0,0	0	-	-
Додатковий капітал	7384	7,2	7384	6,1	7384	5,1	0	-2,1	-
Резервний капітал	2148	2,1	2148	1,8	2148	1,5	0	-0,6	-
Нерозподілений прибуток	84092	81,5	99195	82,4	121928	84,6	37836	3,1	45,0
Зобов'язання і забезпечення	9569	9,3	11671	9,7	12606	8,7	3037	-0,6	31,7
Поточні зобов'язання і забезпечення	9569	9,3	11671	9,7	12606	8,7	3037	-0,6	31,7
Поточна кредиторська заборгованість	9320	9,0	11342	9,4	12255	8,5	2935	-0,5	31,5
Інші поточні зобов'язання	249	0,3	329	0,3	351	0,2	102	-0,1	41,0

На рис. 2.2 представлено ілюстрацію зміни складу і структури капіталу XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX» за 2019-2021 рр.

За 2019-2021 рр. дещо збільшилася залежність XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX» від поточних зобов'язань та забезпечень. Так, вартість останніх зросла на 3037 тис. грн, або на 31,7 %. На підприємстві поточні зобов'язання і забезпечення представлені поточною кредиторською заборгованістю та іншими поточними зобов'язаннями. Проте, під впливом інших змін в структурі капіталу підприємства, відбулося зменшення частки кредиторської заборгованості в джерелах формування капіталу з 9,0 % у

2019 р. до 8,5 % у 2021 р., що свідчить про покращення розрахунків підприємства з кредиторами.

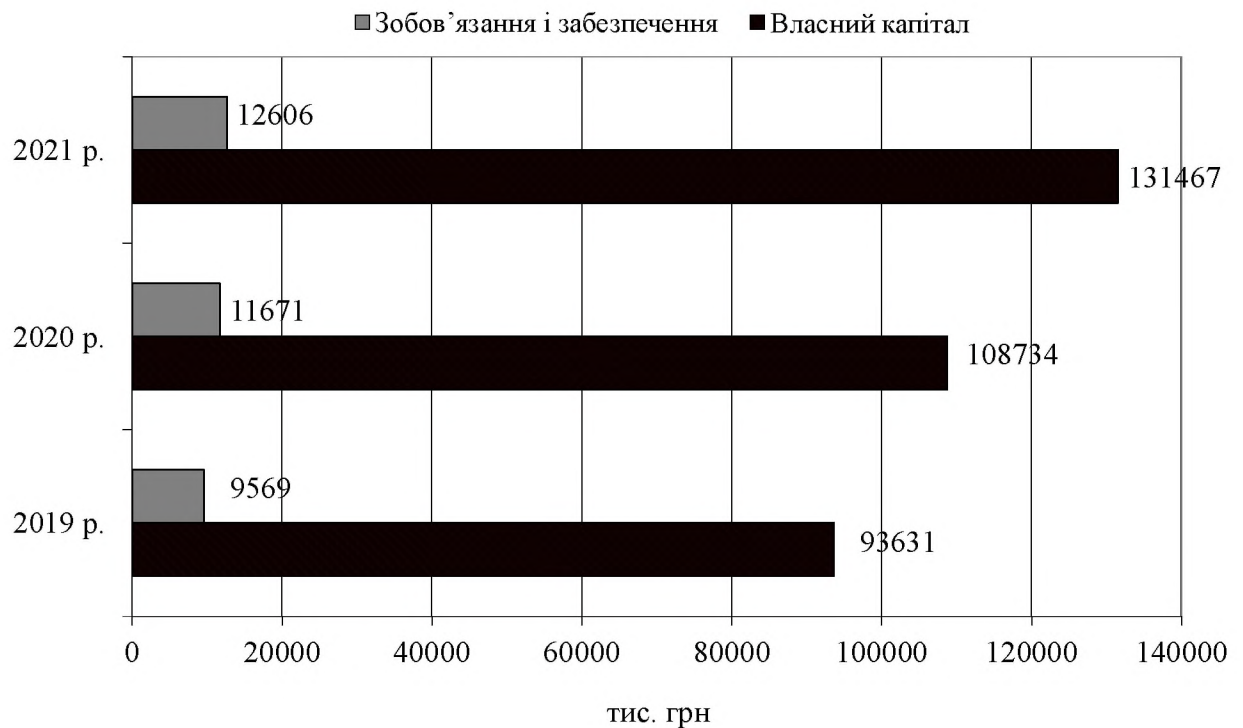


Рис. 2.2. Динаміка складу і структури пасивів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

Важливе значення має наявність у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» резервного капіталу, вартість якого становить 2148 тис. грн та була не змінною на протязі 2019-2021 рр. Аналогічно не змінною є величина зареєстрованого (пайового) капіталу та додаткового капіталу – 7 тис. грн та 7384 тис. грн відповідно.

Не дивлячись на зростання зобов'язань і забезпечень на 3037 тис. грн у 2021 р. в порівнянні із 2019 р., ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» в основному функціонує за рахунок власного капіталу, вартість якого станом на 2021 р. становить 131467 тис. грн. З огляду управління фінансами підприємства дана структура не є оптимальною, але враховуючи високу вартість позикового капіталу на ринку капіталів є фінансово обґрунтованою.

За даними табл. 2.3 у 2021 р. порівняно з 2019 р. чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 16950 тис. грн (або на 43,9 %). В 2021 р. валовий прибуток становить 25184 тис. грн, що на 4243 тис. грн (або на 20,3 %) більше у порівнянні із 2019 р.

Таблиця 2.3

### Динаміка, склад та структура фінансових результатів діяльності

#### XXX «XXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

Показник	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2021 р. у % до 2019 р.
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	38605	х	37897	х	55555	х	143,9
Операційні витрати	19369	100,0	24538	100,0	34650	100,0	178,9
у тому числі:							
а) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	17664	91,2	22607	92,1	30371	87,7	171,9
б) адміністративні витрати	1465	7,6	1540	6,3	2833	8,2	193,4
в) витрати на збут	0	0,0	0	0,0	0	0,0	-
г) інші операційні витрати	240	1,2	391	1,6	1446	4,2	у 6,0 р. б.
Валовий: прибуток (збиток)	20941	х	15290	х	25184	х	120,3
У % до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	х	54,2	х	40,3	х	45,3	х
Інші операційні доходи	0	х	17	х	672	х	-
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	19236	х	13376	х	21577	х	112,2
Фінансові та інвестиційні доходи	237	х	1737	х	1322	х	у 5,6 р. б.
Фінансові та інвестиційні витрати	0	х	10	х	166	х	-
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	19473	х	15103	х	22733	х	116,7
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	19473	х	15103	х	22733	х	116,7
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	х	50,4	х	39,9	х	40,9	х
У % до валового прибутку	х	93,0	х	98,8	х	90,3	х

За 2019-2021 рр. на фоні збільшення обсягу виробництва і реалізації продукції, операційні витрати збільшилися на 15281 тис. грн (на 78,9 %). Як наслідок, дещо змінилася структура операційних витрат, так частка

собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) зменшилася із 91,2 % до 87,7%. Частка адміністративних витрат відповідно навпаки збільшилася із 7,6 % до 8,2 %. Частка інших операційних витрат зросла із 1,2 % у 2019 р. до 4,2 % у 2021 р.

В зв'язку із наявністю в 2021 р. інших операційних доходів в розмірі 672 тис. грн, прибуток від операційної діяльності становив 21577 тис. грн, що на 2341 тис. грн (або на 12,2 %) більший ніж у 2019 р.

Отримані результати щодо динаміка доходів, витрат та фінансових результатів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» представлено на рис. 2.3.

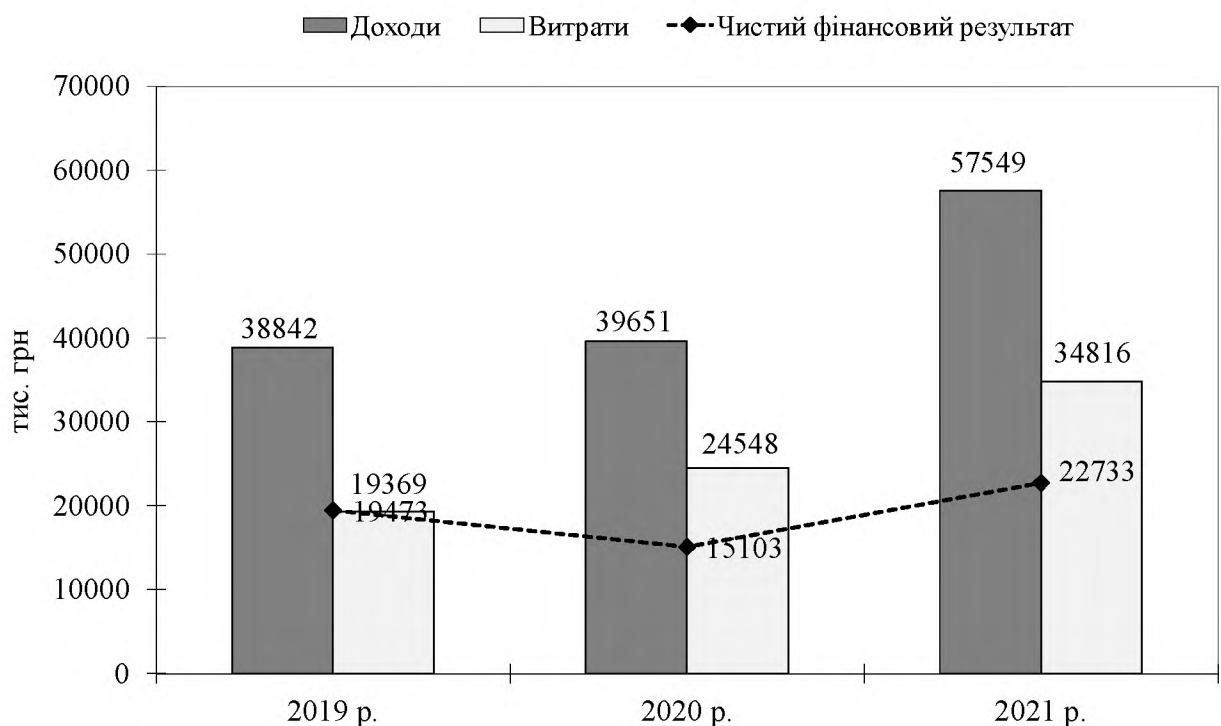


Рис. 2.3. Динаміка доходів, витрат та фінансових результатів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

В свою чергу доречно відмітити позитивний факт збільшення у 2021 р. в порівнянні із 2019 р. фінансових та інвестиційних доходів із 237 тис. грн до 1322 тис. грн (або у 5,6 разів). Проте, у 2021 р. підприємство також здійснило фінансових та інвестиційних витрат на суму 166 тис. грн.

У зв'язку з тим, що ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» у 2019-2021 рр. не сплачує податок на прибуток, фінансовий результат до оподаткування

співпадає з чистим фінансовим результатом та становить 22733 тис. грн. У 2021 р. частка чистого прибутку в чистому доході від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становила 40,9 %, а у валовому прибутку – 90,3 %.

Таким чином, діяльність ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» на протязі 2019-2021 рр. є прибутковою, спостерігається позитивна динаміка підведення показників фінансових результатів діяльності підприємства, зокрема мова йде про збільшення чистого доходу від реалізації сільськогосподарської продукції та чистого фінансового результату загалом.

Головними завданнями аналізу основних засобів є визначення забезпеченості підприємства і його структурних підрозділів основними засобами, оцінка впливу їх використання по узагальнюючих і приватним показниками, встановлення причин їх зміни, вивчення ступеня використання виробничої потужності підприємства і обладнання, виявлення резервів підвищення екстенсивності і інтенсивності використання основних коштів, аналіз впливу ефективності використання основних засобів на основні техніко-економічних показників.

Досить докладно проаналізувати наявність, стан і зміна найважливішого елемента виробничого потенціалу підприємства - основних засобів дає можливість бухгалтерська звітність. Джерела даних для аналізу: план підприємства, план технічного розвитку, фінансова звітність, дані аналітичного обліку за відповідними рахунками, за видами і окремими інвентарними об'єктами основних засобів (відомості і картки аналітичного обліку).

Як відомо, розмір основних фондів по видам і по ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» у цілому показується у грошовому виразі по балансової вартості. Звичайно динаміка фондів розглядається в абсолютних (гривнях) і відносних (відсотках) показниках як відношення вартості основних фондів на кінець року їх вартості на цю ж дату минулого або базисного року дослідження.

Розглянемо склад і структуру основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» (табл. 2.4, рис. 2.4).

Таблиця 2.4

**Склад і структура основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX»,  
2019-2021 рр.**

Групи основних засобів	Роки						2021 р. у % до 2019 р.
	2019		2020		2021		
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	5205,0	14,4	5205,0	12,6	5205,0	10,7	100,0
Машини та обладнання	26204,0	72,4	30554,0	73,7	36256,5	74,6	138,4
Транспортні засоби	4607,5	12,7	5432,5	13,1	6801,0	14,0	147,6
Інструменти, прилади, інвентар	183,5	0,5	251,0	0,6	366,0	0,8	199,5
Разом	36200,0	100,0	41442,5	100,0	48628,5	100,0	134,3

Дані табл. 2.4 свідчать про зростання протягом 2019-2021 рр. середньорічної вартості основних засобів у господарстві на 34,3 %. Так, протягом досліджуваного періоду на підприємстві зросла вартість машин та обладнання, транспортних засобів й інструментів, приладів, інвентарю і транспортних засобів, а вартість будинків, споруд залишилася незмінною. Позитивним є те, що найсуттєвіше зросла вартість так званої активної частини основних засобів. Так, вартість машин і обладнання у 2021 р. порівняно із 2019 р. зросла на 38,4 % і становила в загальній структурі основних засобів 74,6 %. Вартість транспортних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» зросла на 47,6 % за досліджуваний період, а вартість інструментів, приладів, інвентарю зросла майже у два рази, хоча і займає незначну частку у структурі загальної вартості основних засобів досліджуваного підприємства.

Дані зміни пояснюються тим, що ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» розвивається, нарощує базу виробництва, закуповує нову техніку та обладнання, що знаходить відображення і у зростанні обсягу виробництва сільськогосподарської продукції.

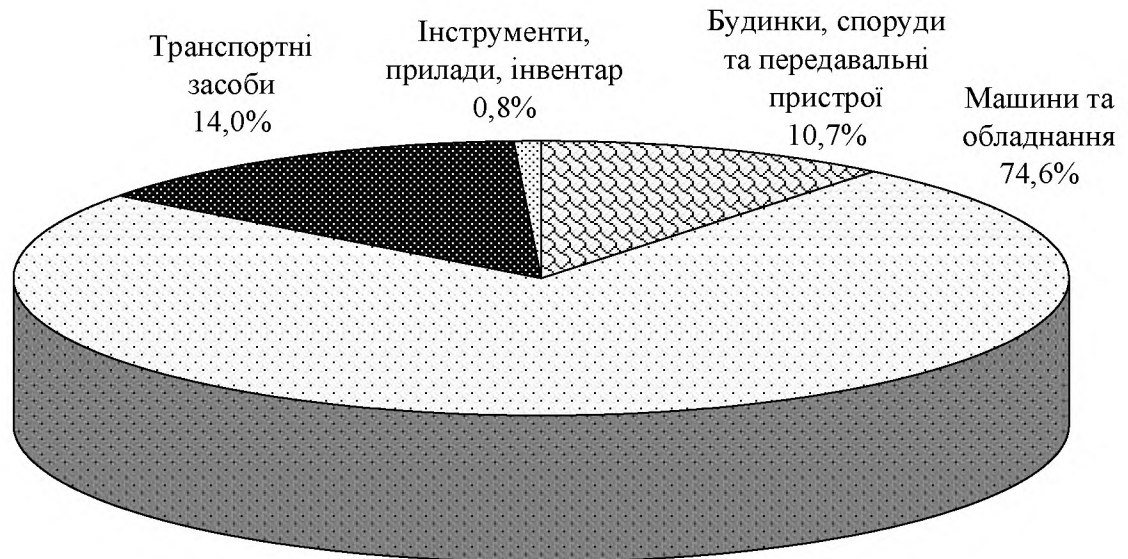


Рис. 2.4. Структура основних засобів у XXX «XXXXXXXXXXXXXXXXX», 2021 р.

Як відомо, за простого виробничого відтворення у кожному із наступних циклі відбувається створення основних засобів підприємства у попередніх обсягах та з однаковою їх якістю.

Таким чином, необхідність оновлення основних виробничих фондів аграрних підприємств за ринкових відносин визначається передусім конкуренцією товаровиробників. Рівень забезпеченості і стан основних засобів характеризується низкою економічних показників, таких як сума зносу, коефіцієнти приросту, вибуття, оновлення, придатності. Динаміка основних засобів XXX «XXXXXXXXXXXXXXXXX» наведена у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

**Показники руху і функціонального стану основних засобів  
у XXX «XXXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.**

Показник	Роки			Відхилення 2021 р. від 2019 р. (+,-)	
	2019	2020	2021	абсолютне	відносне
	1	2	3		
<i>Вихідна інформація, тис. грн</i>					
Первісна вартість основних засобів на початок року	35991	36409	46476	10485	29,1
Надійшло за рік	418	10328	4725	4307	1030,4

Продовж. табл. 2.5

A	1	2	3	4	5
Вибуло за рік	0	261	420	420	-
Первісна вартість основних засобів на кінець року	36409	46476	50781	14372	39,5
Нараховано амортизації за рік	823	1187	1391	568	69,0
Знос основних фондів:					
а) на початок року	14139	14962	15898	1759	12,4
б) на кінець року	14962	15898	17036	2074	13,9
Первісна вартість активної частини основних засобів:					
а) на початок року	30617	31006	40967	10350	33,8
б) на кінець року	31006	40967	45148	14142	45,6
Знос активної частини основних засобів:					
а) на початок року	8940	9759	10670	1730	19,4
б) на кінець року	9759	10670	11793	2034	20,8
<i>Показники руху основних засобів підприємства</i>					
Річний приріст (+) або зменшення (-), тис. грн	418	10067	4305	3887,0	929,9
Темп зростання (зниження), %	101,2	127,6	109,3	8,1	x
Темп приросту (зменшення), %	1,2	27,6	9,3	8,1	x
Коефіцієнт надходження, %	1,1	22,2	9,3	8,2	x
Коефіцієнт вибуття, %	0,0	0,7	0,9	0,9	x
Період оновлення (можливого повного вибуття), років	87,1	4,7	11,9	-75,2	-86,3
Коефіцієнт заміни (простого відтворення), %	0,0	2,5	8,9	8,9	x
Коефіцієнт розширення (розширеного відтворення), %	100,0	97,5	91,1	-8,9	x
Період обороту, років	44,0	34,9	35,0	-9,0	-20,5
Середня норма амортизації, %	2,3	2,9	2,9	0,6	x
<i>Показники функціонального стану основних засобів підприємства</i>					
Коефіцієнт зносу основних засобів, %:					
а) на початок року	39,3	41,1	34,2	-5,1	x
б) на кінець року	41,1	34,2	33,5	-7,5	x
Коефіцієнт придатності основних засобів, %:					
а) на початок року	60,7	58,9	65,8	5,1	x
б) на кінець року	58,9	65,8	66,5	7,5	x
Питома вага активної частини основних засобів, %:					
а) на початок року	85,1	85,2	88,1	3,1	x
б) на кінець року	85,2	88,1	88,9	3,7	x
Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів, %					
а) на початок року	29,2	31,5	26,0	-3,2	x
б) на кінець року	31,5	26,0	26,1	-5,4	x

Протягом досліджуваного періоду вартість основних засобів на підприємстві щорічно зростала, найбільш відчутно у 2020 році (рис. 2.5). Темп приросту основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» свідчить, що кожного року протягом досліджуваного періоду їх вартість зростала більше чим на 1 %.

Одночасно із зростанням вартості основних засобів на досліджуваному підприємстві покращився їх якісний стан. Так, на початок 2019 р. коефіцієнт зносу основних засобів становив 0,393, тоді як на кінець 2021 р. даний показник знизився до 0,335 і свідчив про те, що 33,5 % основних засобів були зношені.

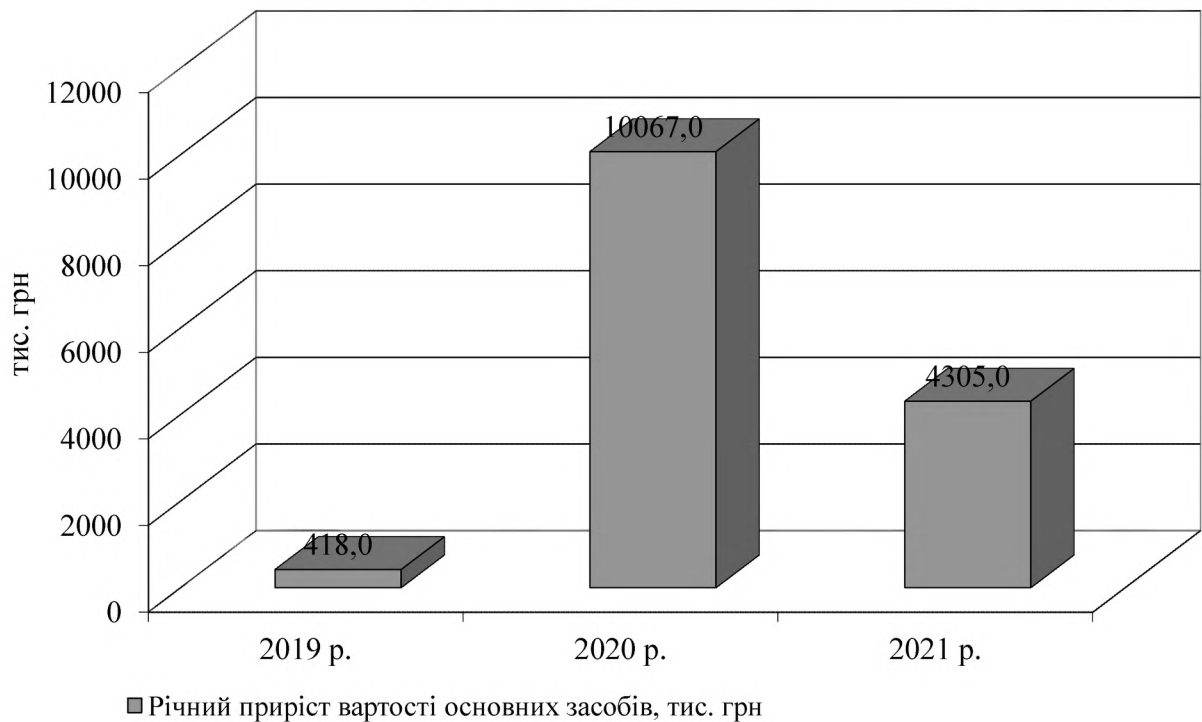


Рис. 2.5. Динаміка приросту основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів на кінець 2021 р. коефіцієнт зносу становив 0,261 тобто зношеними було 26,1 % засобів із активної їх частини. У динаміці коефіцієнт зносу активної частини основних засобів також знизився, що є позитивною тенденцією для підприємства.

## 2.2. Аналіз рівня ефективності використання та можливості інвестиційного оновлення основних засобів підприємства

Сучасний розвиток аграрної сфери нашої держави, рівень і темпи виробництва аграрної продукції та підвищення продуктивності праці робітників села в значній мірі залежить від забезпеченості аграрних підприємств основними засобами, а також ефективності їх використання (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

### Рівень забезпеченості основними засобами ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.

Показник	Роки			2021 р. у % до 2019 р.
	2019	2020	2021	
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	36200,0	41442,5	48628,5	134,3
Середньорічна чисельність працівників, осіб	151	155	143	94,7
Площа сільськогосподарських угідь, га	3283	3255	3255	99,1
Фондозабезпеченість, тис. грн	1102,7	1273,2	1494,0	135,5
Фондоозброєність, тис. грн	239,7	267,4	340,1	141,8

Дані табл. 2.6 свідчать про зростання фондозабезпеченості та фондоозброєності досліджуваного господарства протягом 2019-2021 рр., що пояснюється зростанням середньорічної вартості основних засобів при одночасному зменшенні чисельності працівників підприємства. Фондозабезпеченість у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» протягом досліджуваного періоду зростала практично пропорційно зростанню середньорічної вартості основних засобів, так як площа сільськогосподарських угідь підприємства залишилася практично незмінною.

Так, у 2021 р. порівняно із 2019 р. фондозабезпеченість у господарстві зросла на 35,5 % і становила 1494,0 тис. грн. Фондоозброєність праці за цей же період зросла на 41,8 %, із 239,7 тис. грн до 340,1 тис. грн (рис. 2.6).

Від ефективності використання основних засобів в значній мірі

залежить багато важливих економічних показників роботи підприємства, саме тому постійно необхідно аналізувати і розробляти шляхи підвищення ефективності використання основних засобів у досліджуваному нами ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX».

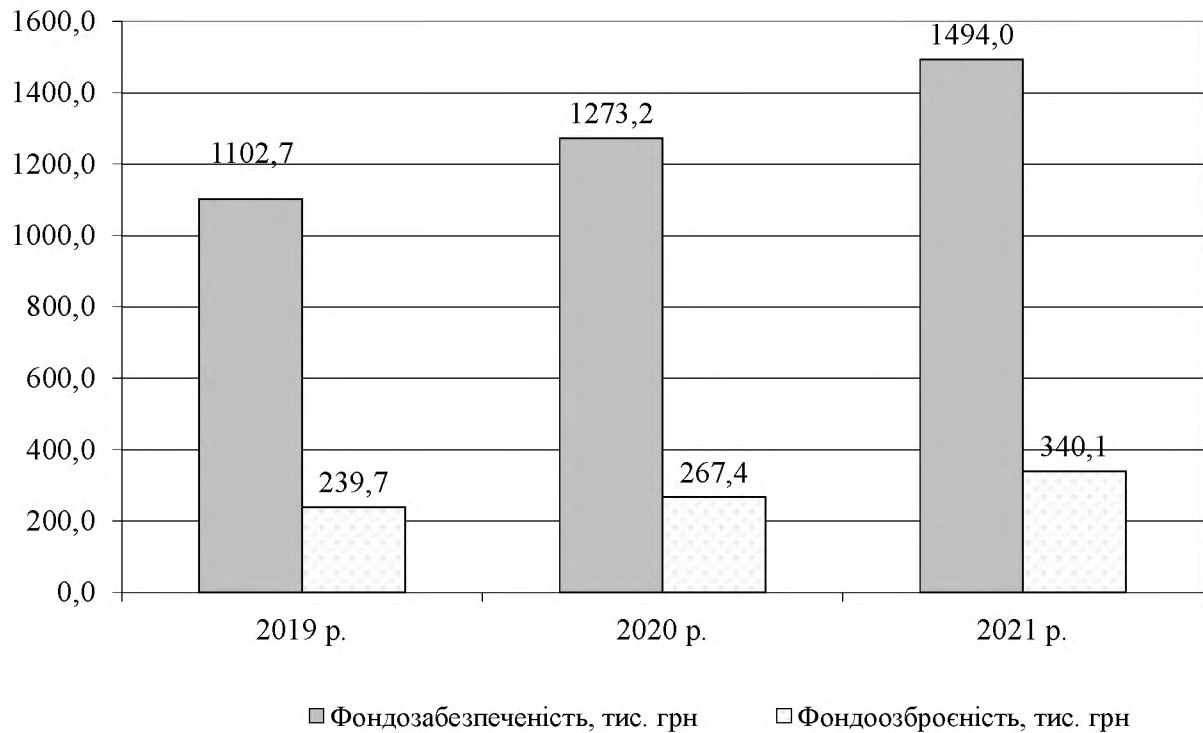


Рис. 2.6. Динаміка забезпеченості ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX» основними засобами, 2019-2021 рр.

Як відомо, основним показником, що характеризує ефективність використання основних засобів аграрного підприємства є фондівіддача та фондорентабельність. За допомогою аналізу в динаміці цих показників можна порівнювати темпи зростання основних засобів і валової продукції. Якщо збільшення виробничих фондів випереджає зростання виробництва валової продукції на підприємстві, то фондівіддача знижується. Необхідно установити, чи не є це результатом того, що збільшення основних засобів у звітному періоді не змогло ще вплинути на хід виробництва. Крім того, треба враховувати, що в сільському господарстві приріст валової продукції залежить також від підвищення родючості сільськогосподарських угідь в результаті внесення мінеральних добрив та від впровадження у виробництво

високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, що не потребують додаткових капіталовкладень.

Проаналізуємо ефективність використання основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXX» протягом 2019-2021 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Ефективність використання основних засобів  
у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.**

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2021 р. до 2019 р.
	2019	2020	2021	
Вартість валової продукції у постійних цінах 2010 р., тис. грн	25117	29584	39405	14288,0
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	36200	41442,5	48628,5	12428,5
Чистий прибуток, тис. грн	19473	15103	22733	3260
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн	65424,5	81406	95291	29866,5
Фондовіддача, грн	0,69	0,71	0,81	0,12
Фондоємність, грн	1,44	1,40	1,23	-0,21
Фондорентабельність, %	53,8	36,4	46,7	-7,0
Забезпеченість основних фондів оборотними	1,807	1,964	1,960	0,152

Дані табл. 2.7 свідчать про зростання ефективності використання основних засобів у досліджуваному нами господарстві. Так, фондовіддача у 2021 р. становила 0,81 грн, що свідчить про те, що на 1 грн вартості основних засобів виробляється 81 коп. валової продукції. Рівень цього показника протягом досліджуваного періоду зріс на 0,12 грн. У зв'язку із тим, що зростання обсягу отриманого господарством чистого прибутку відбувалося меншими темпами ніж зростання вартості основних засобів, фондорентабельність у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXX» знизилась із 53,8 % у 2019 р. до 46,7 % у 2021 р., хоча і залишається на досить високому рівні.

Також, слід зазначити, що господарство має досить високий рівень забезпеченості основних засобів оборотними фінансовими ресурсами, що є досить позитивним явищем у сучасних умовах господарювання і сприяє ефективному виробництву продукції. В динаміці цей показник також дещо

зріс. Треба мати на увазі, що досліджуваний показник фондівдачі досить складний, на нього впливає безліч факторів, а значна частина їх між собою пов'язана (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Визначення впливу факторів на ефективність використання основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», 2019-2021 рр.**

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2021 р. до 2019 р.
	2019	2020	2021	
Вартість валової продукції у співставних цінах 2010 р., тис. грн	25117,0	29584,0	39405,0	14288,0
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	36200	41442,5	48628,5	12428,5
в т. ч. машин і обладнання	26204,0	30554	36256,5	10052,5
Питома вага машин і обладнання	0,724	0,737	0,746	0,022
Фондовіддача, грн	0,69	0,71	0,81	0,12
Фондовіддача машин і обладнання, грн	0,96	0,97	1,09	0,13

Розрахуємо вплив факторів на приріст виробництва валової продукції у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX»:

1. Вплив величини основних засобів:  $(48628,5 \times 0,724 \times 0,96) - 25117 = 8623,4$  тис. грн.

2. Вплив питомої ваги машин і обладнання:  $(48628,5 \times 0,746 \times 0,96) - (48628,5 \times 0,724 \times 0,96) = 1012,1$  тис. грн.

3. Вплив зміни фондівдачі:  $39405 - (48628,5 \times 0,746 \times 0,96) = 4652,5$  тис. грн.

Таким чином, у 2021 р. порівняно із 2019 р., вартість валової продукції, що була вироблена у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» зросла на 14288 тис. грн. За рахунок зростання вартості основних засобів виробництво валової продукції зросло на 8623,4 тис. грн, за рахунок зростання питомої ваги машин і обладнання у структурі основних засобів вартість валової продукції зросла на 1012,1 тис. грн, а за рахунок зростання фондівдачі машин і обладнання виробництво валової продукції у господарстві зросло на 4652,5 тис. грн.

## РОЗДІЛ 3

### ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ОБНОВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА РОЗРОБКА ІНВЕСТИЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ НИМИ

#### **3.1. Удосконалення процесу управління оновленням основних засобів на підприємстві**

Як відомо, організація і здійснення процесу розширеного відтворення в сільському господарстві безпосередньо впливає на формування виробничих витрат аграрних підприємств. Процес відтворення основних засобів включає їх придбання, використання і відновлення в натурі, тому особливості реалізації зазначених складових процесу відтворення є визначальними чинниками формування рівня витрат на утримання основних засобів аграрних підприємств. Важливо також виявляти взаємну залежність між факторами, що впливають на формування виробничих витрат на всіх стадіях процесу відтворення основних засобів та встановлювати напрям і ступінь їх впливу.

Динаміка витрат володіння, які не залежать від інтенсивності використання основних засобів та експлуатаційних витрат, що змінюються відповідно до обсягів робіт, виконаних з використанням цих засобів праці, дає підстави класифікувати їх, відповідно, як постійні і змінні. Тому мінімізація витрат на утримання основних засобів аграрних підприємств направлена на досягнення мінімального рівня питомих сукупних витрат.

Кількість технічних засобів, яка формується в процесі відтворення, повинна визначатися, виходячи з обсягу робіт у господарстві на основі врахування критерію своєчасності виконання агротехнічних операцій та формування запасу потужності для перестраховування на випадок несприятливих погодних умов. Виходячи з цього, обсяг робіт у господарстві

для виконання якого планується придбати основні засоби, можна класифікувати за повнотою забезпечення нормативного завантаження, а саме:

- обсяг робіт достатньо великий для нормативного завантаження основних засобів;
- обсяг робіт, який забезпечує близьке до нормативного завантаження основних засобів;
- незначний обсяг, разові роботи.

Наявність основних засобів, які лише частково використовують свій ресурс, обумовлює підвищення собівартості продукції за рахунок зростання постійних витрат. Ці обставини змушують сільськогосподарських товаровиробників формувати економічно обґрунтований кількісний склад основних засобів на основі компромісу між мінімальною їх кількістю та необхідністю своєчасного виконання агротехнічних робіт, або ж вдаватися до міжгосподарського використання окремих видів основних засобів, які не можна повністю завантажити в господарстві.

Фундаментальною умовою розвитку лізингу в економічно розвинутих країнах є функціонування на ринку великої кількості приватних лізингових компаній, що працюють у конкурентних умовах. Наразі держава в особі НАК «Укragenrolізинг» займає монопольне становище на ринку лізингових послуг. У результаті пільгових умов, які пропонує НАК та дорогих лізингових договорів, що можуть запропонувати приватні компанії, у сільськогосподарських підприємств не залишається іншого вибору, як використовувати низькопродуктивну вітчизняну техніку та продовжувати застосовувати застарілі та неефективні технології виробництва продукції рослинництва та тваринництва. Тому, основою ефективного використання лізингу в Україні є ринкові закони та принципи, а пріоритетом держави є встановлення науково обґрунтованих «правил гри».

В умовах низької платоспроможності та залежності тенденцій оновлення основних засобів від рівня прибутку сільськогосподарських

підприємств головною передумовою посилення ролі лізингу в процесі реновації повинна стати мінімізація загальної вартості агролізингу для підприємств аграрного сектору та стимулювання розвитку агролізингових компаній із комплексом послуг для технологічного переозброєння (рис. 3.1).

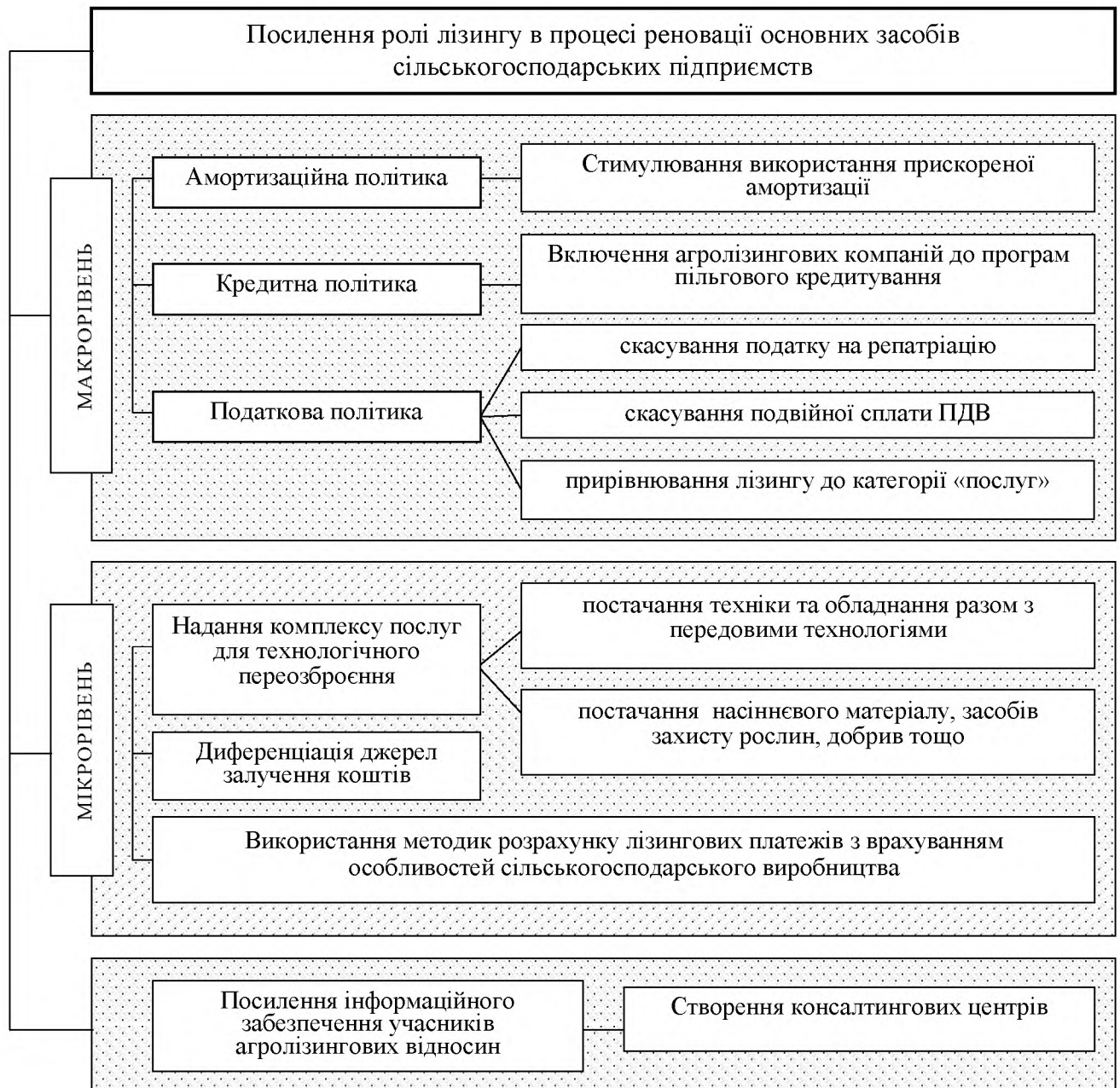


Рис. 3.1. Посилення ролі лізингу в процесі реновації основних засобів

XXX «XXXXXXXXXXXXXXXXXX»

Методом експертних оцінок нами було встановлено, що наразі актуальною проблемою для виробників сільськогосподарської продукції є

пошук та отримання інформації для об'єктивної оцінки можливостей та переваг лізингу. Тому посилення інформаційного забезпечення аграрних підприємств одним з головних факторів розвитку агролізингових відносин. З огляду на це, до структури обласних дорадчих служб пропонується ввести консалтингові регіональні центри з інженерно-технічних питань. Їх функціонування повинно здійснюватись на основі фінансової самостійності, а завданням є моніторинг цін, поширення адекватної та якісної інформації серед учасників ринку матеріально-технічних послуг.

Загальна сума витрат володіння, або постійних витрат, формується в момент придбання основних засобів, тому для власника важливо вибрати такий варіант фінансування придбання, який забезпечує найменші витрати, порівняно з іншими. Недостатній обсяг власного капіталу аграрних підприємств передбачає здійснення аналізу альтернатив: купити основні засоби за рахунок залучення кредитних ресурсів чи з використанням механізму фінансового лізингу. Ці два способи мають як переваги так і недоліки, що обумовлюється, перш за все, кон'юнктурою кредитного і лізингового ринків нашої держави.

Купівля основних засобів за власні кошти, за інших однакових умов, вимагає значної суми одноразових витрат. При придбанні основних засобів із залученням кредитних ресурсів графік погашення кредиту буде встановлюватися кредитною угодою і може передбачати виплату заборгованості рівними, наростаючими чи спадними платежами. Погашення заборгованості по лізингових контрактах може здійснюватися на основі різноманітних схем, але в переважній більшості випадків передбачає виплату авансового платежу, періодичних лізингових платежів, які включають лізингову маржу, та суми викупу майна. Найбільш важливим є визначення розмірів періодичних лізингових платежів, яке може здійснюватися шляхом розрахунку їх загальної суми з подальшим розподілом на процентні платежі і суми погашення основного боргу, або ж окремого розрахунку розміру

процентних платежів і суми погашення основного боргу з подальшим визначенням загальної суми лізингового платежу.

В Україні набуло поширення роздільне визначення складових лізингового платежу з подальшим їх підсумовуванням. Важливим також є і вибір найбільш зручного для лізингоодержувача і лізингодавця способу виплати лізингових платежів по строках і розмірах сплати.

Як відомо, у процесі виробничої діяльності сільське господарство споживає значні обсяги матеріально-технічних ресурсів, системне оновлення яких є об'єктивною необхідністю, теоретичною підвалиною розвитку суспільного аграрного виробництва. Порушення цієї економічної закономірності неминуче призводить до зниження його ефективності сільського господарства, погіршення постачання населенню продуктів харчування, ставить під загрозу продовольчу безпеку.

Впровадження комплексної механізації і автоматизації передбачає створення високопродуктивних і досконалих систем машин з урахування особливостей галузі сільського господарства.

Враховуючи величину і значущість витрат на утримання основних засобів, аграрні товаровиробники, здійснюючи ефективне управління процесом відтворення основних засобів, не повинні упускати можливості скорочення зазначених видів витрат, приймаючи будь-які управлінські рішення. А отже, здійснення на досліджуваному підприємстві процесу відтворення основних засобів, який забезпечує мінімізацію витрат на їх утримання, повинен передбачати детальний економічний аналіз і прийняття обґрунтованого рішення щодо: форм використання основних засобів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXX»; способів фінансування придбання у випадку купівлі у власність; доцільності здійснення витрат на ремонт на основі мінімізації сукупних питомих витрат; необхідності заміни застарілої техніки.

Сучасний етап функціонування економічної системи держави характеризується зростанням інформаційного навантаження на управлінський персонал, фінансистів аграрних підприємств безпосередньо.

Це й характеризує актуальність проблеми комплексної автоматизації діяльності ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» на основі сучасних інформаційних технологій.

Усі розрахунки при написанні дипломної роботи проводились за допомогою електронних таблиць Excel. Як приклад, пропонується розглянути порядок розрахунку показників табл. 2.3 «Показники руху та функціонального стану основних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX». Інформація форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» являється вихідною інформацією при проведенні подальших розрахунків (рис. 3.2).

Знаючи економічний зміст розрахунку заданих коефіцієнтів, було проведено таку послідовність дій по визначенню їх значення. Так, річний приріст основних засобів являє собою різницю між вартістю основних засобів на кінець і початок року. А темп зростання – частку між цими показниками, виражену у відсотках. Тому, щоб знайти перший з цих показників, у комірку B13 було введено формулу: =B7-B4. А щоб знайти темп зростання – у комірку B14 було введено формулу: =B7/B4\*100.

Коефіцієнт надходження – це співвідношення між вартістю основних засобів, що надійшли за рік до їх вартості на кінець року. Відповідно його значення можна обрахувати, ввівши у комірку B16 формулу: =B5/B7\*100. Аналогічним чином було знайдено фактичні значення інших коефіцієнтів. Використовуючи функцію автозаповнення, вдалося обрахувати ці значення протягом всього аналізованого періоду для ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX».

Наступним кроком являється дослідження показників функціонального стану основних засобів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX». Коефіцієнт зносу на початок року являє собою співвідношення зносу основних засобів на початок року до їх первісної вартості на початок року. Для розрахунку його значення необхідно у комірку B25 ввести формулу: =B10/B4\*100. Аналогічним чином знайдемо коефіцієнт зносу на кінець року, тільки формула у комірці B26 буде мати такий вигляд: =B11/B7\*100.

Рис. 3.2. Вихідна інформація для розрахунку показників руху основних засобів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX»

Коефіцієнт придатності розраховується як різниця між 100 і попереднім показником. Тобто у комірку В28 введемо формулу: =100-В25.

Копіюючи задані формули у потрібні комірки, одержимо відхилення досліджуваних показників в динаміці. Після виконання відповідних дій, одержимо таблицю, яка містить обраховані коефіцієнти, аналіз яких дає можливість охарактеризувати рух та функціональний стан основних засобів ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXXX».

Ефективність використання основних засобів підприємства залежить від безлічі факторів, які впливають на збільшення тривалості робочого часу (екстенсивні фактори), а також на підвищення інтенсивності роботи, продуктивності в одиницю часу активної частини основних засобів (інтенсивні чинники).

Як відомо, для кращого використання основних засобів в умовах високої інфляції і диспаритету цін потрібна перебудова не тільки відносин власності та форм господарювання, а й господарського механізму в цілому. Потрібні цільові програми з інтенсифікації сільського господарства, розвитку науково-технічного прогресу, відновлення і розвитку сільськогосподарського машинобудування. Техніка, наявна в аграрних підприємствах, за всіма основними параметрами дуже низької якості і потребує модернізації.

Придбання машин і обладнання, інших засобів в ринкових умовах проводиться кожним товаровиробником за критерієм економічної вигоди, в першу чергу - за прибутковістю. Нові засоби виробництва повинні не тільки бути більш продуктивними, сприяти зростанню якості продукції та збереження навколишнього середовища, полегшувати працю, а й забезпечувати зростання рентабельності. Тому державі необхідно створити умови, сприятливі для оновлення та розширення відтворення основних фондів (зокрема, використовуючи пільгове кредитування і лізинг).

Важливою умовою є також вдосконалення структури виробничих фондів. Ця структура визначається спеціалізацією, зональними особливостями, а також загальним рівнем розвитку матеріально-технічної бази підприємства. Істотні відмінності економічних і природних умов зумовлюють розрізняючи в структурі основних виробничих засобів

сільськогосподарського призначення та в фондооснащеності.

Дотримання певних пропорцій між різними елементами ресурсного потенціалу – одне з основних умов його ефективного функціонування. Пропорційність між елементами основних фондів обумовлена їх роллю в технологічному процесі. Плодові та ягідні насадження, засоби механізації, транспорт і продуктивна худоба беруть участь безпосередньо у процесі виробництва і мають значний вплив на його результати. Будинки й різного роду споруди також грають важливу роль, так як забезпечують умови для раціонального та продуктивного використання машин, механізмів, багаторічних насаджень і т.д. Досвід роботи сільськогосподарських підприємств показує, що недолік сховищ, переробних цехів, транспортних засобів веде до втрати значної частини вже виробленої продукції, а диспропорція між працівниками і силовими машинами не дозволяє ефективно використовувати сільськогосподарську техніку.

Найбільш раціональна структура основних виробничих засобів досягається в високоспеціалізованих господарствах, де в єдиному технологічному процесі з'єднані виробництво, зберігання і переробка сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарські підприємства мають великі відмінності і рівень забезпеченості основними виробничими фондами. З ростом фондозабезпеченості підвищується ефективність використання не тільки матеріальних ресурсів, але також земельних і трудових. Однак необхідно відзначити, що фондозабезпеченість в Україні як і раніше росте більш високими темпами, ніж фондовіддача. Це пояснюється тим, що більшість сільськогосподарських товаровиробників досягли раціональних обсягів і структури основних виробничих фондів.

Рівень фондовіддачі залежить і від застосовуваних технічних засобів. У господарствах, де краще використовують техніку, вище ефективність всіх виробничих ресурсів.

Дуже важливе значення має раціональне використання окремих видів

основних засобів і в першу чергу їх активної частини – машинно-тракторного парку, багаторічних насаджень, продуктивної худоби.

Підвищити ефективність використання техніки в сільському господарстві можна двома способами: інтенсивним і екстенсивним. Зростання продуктивності тракторів і машин в одиницю робочого часу (за годину, зміну) – це інтенсивний шлях, подовження часу їх експлуатації протягом року – екстенсивний. При цьому не всяке подовження використання техніки вигідно. Якщо воно затягує терміни виконання робіт, то це призводить лише до зниження врожайності сільськогосподарських культур і зростання втрат. Збільшення денного і змінного виробітку тракторів, навпаки, скорочує час виконання технологічних операцій, а для цього бажано підвищувати коефіцієнт змінності роботи агрегатів.

Важливими чинниками вважаються поліпшення технічного обслуговування, вдосконалення ремонтної бази, забезпечення господарств кваліфікованими кадрами механізаторів, впровадження прогресивних форм організації та оплати праці, скорочення простоїв машин через технічних і організаційних неполадок.

Причиною недостатньо ефективного використання тракторного парку часто служить його неуккомплектованість робітниками. У кожному господарстві необхідно встановити оптимальну структуру технічної бази, що дозволить забезпечити виконання всього комплексу сільськогосподарських робіт у встановлені терміни, з найменшими витратами праці і коштів.

Оптимальний склад машинно-тракторного парку можна розрахувати за допомогою економіко-математичних методів. Критерієм оптимальності задачі зазвичай служить мінімум приведених витрат. Для її підготовки і рішення необхідна наступна вихідна інформація:

- терміни проведення сільськогосподарських робіт з розбивкою на періоди;

- склад наявного машинно-тракторного парку та продуктивність кожного агрегату;

- обсяги робіт, що підлягають виконанню в кожному періоді;
- експлуатаційні витрати в розрахунку на кожен агрегат за час його використання в даний час на даній роботі;
- вартість додатково придбаної техніки за марками сільськогосподарських машин і тракторів.

В результаті рішення визначають оптимальну систему машин в господарстві, розраховують всі витрати по машинно-тракторному парку і економічну ефективність додатково придбаної техніки, а також показники ефективності переходу на нову структуру.

В умовах дефіциту коштів механізації важливим напрямком підвищення ефективності використання техніки у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXXX» є концентрація її в організаціях, що мають висококваліфіковані механізаторські кадри, сервісну службу, здатних застосовувати прогресивні технології. До них відносяться, зокрема, машинно-технологічних станцій (МТС). Можливі два способи організації МТС і відповідно два джерела формування машинно-тракторного парку: перший – кооперація аграрних підприємств, які об'єднують техніку для спільного використання; другий – створення МТС як самостійного підприємства, яке купує техніку за рахунок банківського кредиту, наданого фондом державної підтримки, а також по лізингу.

Для спільного використання машин на кооперативній основі підприємства передають в МТС, як правило, високопродуктивну техніку. Просапні трактори невеликої та середньої потужності можуть продуктивно використовуватися і в окремих господарствах.

МТС укладає з господарствами договори, в яких вказують види, обсяги і терміни виконання робіт, а також суму коштів, яку зобов'язується перерахувати підприємство відповідно до встановленими цінами на 1 га кожного виду робіт.

Мобільні організаційно-технологічні комплекси і загони виконують роботи, як правило, груповим способом але розробленим заздалегідь

графіком. Для цього складають каргу найбільш раціонального переміщення машин з таким розрахунком, щоб виконати всі роботи в необхідні терміни і уникнути зайвих витрат на перегін техніки. За рахунок кращої організації праці, кваліфікованого обслуговування машин і устаткування вдається досягти більш високої (на 25 % і більше) ефективності використання сільськогосподарської техніки.

Важливе значення для підвищення економічної ефективності виробничих фондів має зростання врожайності культур і продуктивності тварин. Вони в значній мірі визначають рівень фондівіддачі і матеріаломісткості виробництва, інші показники використання фондів.

### **3.2. Удосконалення технології прийняття управлінських рішень щодо інвестування розширеного відтворення основних засобів підприємства**

Найбільш значною проблемою для підприємств аграрної сфери є дуже низький рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, при якому діяльність підприємств фактично перестає бути рентабельною, що у свою чергу призводить до їхнього банкрутства та ліквідації. Важливими проблемами є і висока вартість паливно-мастильних матеріалів та високий рівень відсоткових ставок на придбання сільськогосподарської техніки. Безпосередньо зазначені проблеми та загрози обґрунтовують важливість визначення концепції інвестування відтворення основних засобів підприємства, що базується на кількох теоретичних та практичних викладках:

- поняття основних фондів, основних засобів та основного капіталу є синонімами, що було підтверджено дослідженнями та аналізом праць вітчизняних та зарубіжних економістів, серед яких як класики, так і сучасники економічної думки;

- поняття інвестицій значно відрізняється від поняття капіталовкладень, будучи ширшим та сучаснішим, тобто оперуючим деякими сучасними економічними категоріями;

- інвестування відтворення основних засобів здійснюється у двох напрямках: просте та розширене відтворення, причому інвестиційної мети зростання підприємства відповідає інвестування розширеного відтворення основних засобів;

- інвестиційне рішення щодо відтворення основних засобів є управлінським рішенням, основою яких є фінансові рішення, рішення щодо вибору джерел їх фінансування;

- на практиці визначено чотири джерела фінансування інвестиційного рішення щодо відтворення основних засобів: амортизація, лізинг, кошти з власного прибутку підприємства, проте дані джерела можна розглядати з позиції простого чи розширеного відтворення основних засобів лише на підставі зміни початкового рівня корисності основних засобів.

Аналіз практики інвестування відтворення основних засобів показує, що часто керівництво підприємств аграрної сфери не звертає уваги на інвестування розширеного відтворення основних засобів, задовольняючись інвестуванням їх простого відтворення, що обґрунтовується можливою зміною керівництва (тобто не має сенсу будувати довгострокові інвестиційні стратегії), перевіреними на практиці управління підприємством та високими цінами на сільськогосподарську техніку. Проте отримання прибутку в короткостроковому періоді, відсутність довгострокових інвестиційних стратегій призводять до втрати позицій підприємства на ринку та його конкурентоспроможності. Узагальнюючи сказане, можна дійти висновку, що інвестування відтворення основних засобів – це складна багатоступінчаста система прийняття управлінського рішення щодо відтворення основних засобів компетентними в інвестиційній сфері експертами з урахуванням аналізу зовнішньої та внутрішньої середовища підприємства, безпосередньої потреби в інвестуванні та виникаючих унаслідок цього можливостей.

Прийняття інвестиційного рішення щодо відтворення основних засобів ефективно у тому випадку, якщо враховуються зовнішні та внутрішні умови, в яких існує підприємство, оптимальними методами для визначення цих умов є SWOT-аналіз за суміщеними якісними та кількісними методиками на основі експертних оцінок. Важливість непрямих факторів можна визначити за допомогою SWOT-аналізу для інвестування відтворення основних засобів. SWOT-аналіз проводиться з використанням різних якісних або кількісних методик, що відрізняються за рівнем формалізації, тобто сам аналіз фактично проводиться у два етапи. Спочатку проводиться SWOT-аналіз інвестиційного рішення за якісною методикою. Сильні та слабкі сторони інвестиційного рішення, а також можливості та загрози представлені у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Матриця для проведення SWOT-аналізу інвестиційного рішення оновлення основних засобів у XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX»**

	Можливості: 1. Збільшення частки ринку (В1). 2. Вирішення інших питань за рахунок коштів, що вивільняються (В2). 3. Підвищення доходів та прибутковості (В3).	Загрози 1. Невиплата за зобов'язаннями (У1). 2. Тимчасове зниження доходів (У2). 3. Простій нових потужностей (У3).
Сильні сторони (СС) 1. Більший обсяг продукції (СС1). 2. Дешевше виробництво (СС2). 3. Мобільність до ринкових умов (СС3).	Поле «сила та можливості» (СВ)	Поле «сила та загрози» (СУ)
Слабкі сторони (Сл) 1. Потрібні засоби для відтворення (Сл1). 2. Потрібні кваліфіковані спеціалісти (Сл2). 3. Реорганізація структури підприємства та робочих місць (Сл3).	Поле «слабкість та можливості» (СлВ)	Поле «слабкість та загрози» (СлУ)

Після виділення експертами сильних та слабких сторін, можливостей та загроз проводиться розробка інвестиційних рішень, що використовують сильні сторони для реалізації можливостей та усунення загроз; розробка

рішень для подолання впливу слабких сторін за рахунок виявлення можливостей, позбавлення слабких сторін та запобігання загрозам (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Розробка інвестиційних рішень для XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX» у матриці SWOT-аналізу**

	Можливості	Загрози
Сильні сторони	<p align="center">Група 1</p> <p>1. Збільшення обсягів виробництва з урахуванням зносу основних засобів.</p> <p>2. Підпорядкування інвестиційної стратегії загальної стратегії розвитку підприємства.</p>	<p align="center">Група 2</p> <p>1. Вихід на нові ринки, в інших регіонах.</p> <p>2. Розробка ефективних інвестиційних рішень.</p>
Слабкі сторони	<p align="center">Група 3</p> <p>1. Використання сучасних технологій в інвестуванні відтворення основних засобів.</p>	<p align="center">Група 4</p> <p>1. Залучення кваліфікованих спеціалістів.</p> <p>2. Визначення оптимальних джерел відтворення основних засобів.</p>

Після використання якісної методики SWOT-аналізу для підвищення інформативності проводяться дослідження за кількісною методикою, оскільки вона дозволяє оцінити важливість та силу впливу факторів на ефективність інвестування відтворення основних засобів. Для реалізації кількісної методики SWOT-аналізу розроблено формат для занесення результатів досліджень експертів, у якому використовується 10-бальна шкала (табл. 3.3).

Взаємозв'язки між усіма елементами матриці значні (більше 50%), а найбільші взаємозв'язки спостерігаються в полі «слабкі сторони – загрози». Це означає, що для ефективного інвестування відтворення основних засобів у XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX» необхідне насамперед визначення факторів, що впливають на ефективність інвестиційного рішення, виділення яких можливе з розроблених стратегій матриці чотирипольного SWOT-аналізу за допомогою методу експертних оцінок (табл. 3.4).

**Форма для кількісної методики SWOT-аналізу інвестиційних рішень для  
XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX»**

Зовнішнє середовище	Внутрішнє середовище								Всього
	Слабкі сторони				Сильні сторони				
	Сл1	Сл2	Сл3	Разом	СС1	СС2	СС3	Разом	
Можливості				63,125				71,75	133,875
В1	8,75	8,25	8,125	25,125	9,125	9,5	8,75	23,375	48,5
В2	7,125	5,875	8,125	21,125	8,75	8,75	8,125	25,625	45,75
В3	5,5	4,625	6,75	16,875	8,5	6,5	7,75	22,75	39,625
Загрози				77				76,375	153,375
У1	9,125	9,25	8,75	27,125	9,5	9,125	8,75	27,375	54,5
У2	8,75	9,125	8,125	26	9,25	8,25	8,125	25,625	51,625
У3	8,125	8,25	7,5	23,875	7,75	7,5	8,125	23,375	47,25
Разом									271,25

Результатом проведення дослідження є такі непрямі фактори, що впливають на ефективність інвестиційного рішення щодо відтворення основних засобів: потреба в інвестуванні відтворення основних засобів, наявність коштів для інвестування відтворення основних засобів, наявність фахівців в інвестиційній галузі, розроблене ефективне інвестиційне рішення.

Таблиця 3.4

**Матриця експертного аналізу значущості факторів ефективності  
інвестиційного рішення у XXX «XXXXXXXXXXXXXXXX» (10-бальна шкала)**

Фактори	Експерти								Середнє значення
	1	2	3	4	5	6	7	8	
1. Потреба в інвестуванні відтворення основних засобів	10	9	9	8	9	9	8	9	8,875
2. Наявність коштів на інвестування відтворення основних засобів	8	10	8	7	8	7	6	8	7,75
3. Наявність фахівців у інвестиційній галузі	7	8	6	6	7	8	5	7	6,75
4. Розроблене ефективне інвестиційне рішення	9	7	7	5	6	6	7	5	6,5
5. Підпорядкованість інвестиційного вирішення загальної стратегії	6	5	10	4	5	5	4	6	5,625
Середнє значення	8	5,8	8	6	7	7	6	7	

Отже, оптимальним методам прийняття інвестиційного рішення та визначення що впливають на його ефективність факторів є двоетапний

SWOT-аналіз, що ґрунтується на експертних оцінках.

Інвестиційне рішення щодо відтворення основних фондів приймається у три етапи. На першому етапі проводиться збирання необхідної статистичної інформації для подальшого прогнозування ефективності інвестиційного рішення. Фактично на цьому етапі збирається весь матеріал для подальшого конструювання інвестиційного рішення, використовуються доступні методи збору та аналізу інформації. На другому етапі відбувається безпосередньо створення конструкцій інвестиційного рішення щодо відтворення основних засобів, створюються три-чотири альтернативні інвестиційні рішення, одне з яких приймається керівництвом для реалізації відповідно до загальної інвестиційної стратегії підприємства. Вибране інвестиційне рішення проходить доопрацювання експертами, після чого вважається ухваленим до реалізації. На третьому етапі забезпечується виконання інвестиційного рішення щодо відтворення основних засобів. Вибираються джерела фінансування інвестиційного рішення та відповідальна за його виконання компетентна особа.

## ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дали підстави наступні висновки:

1. Дослідження проводилося на матеріалах ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» XXXXXXXXXXXX району Полтавської області. Дане підприємство характеризується достатньою фінансовою незалежністю і стабільністю, покриває розміри запасів за рахунок власних джерел, має достатньо мобільну структуру власного капіталу та якісний функціональний стан основних засобів. Підприємство має достатні платіжні можливості для покриття поточних зобов'язань.

2. Проведений аналіз свідчить про зростання протягом 2019-2021 рр. середньорічної вартості основних засобів у господарстві на 34,3 %. Так, протягом досліджуваного періоду на підприємстві зросла вартість машин та обладнання, транспортних засобів й інструментів, приладів, інвентарю і транспортних засобів, а вартість будинків, споруд залишилася незмінною. Позитивним є те, що найсуттєвіше зросла вартість так званої активної частини основних засобів. Так, вартість машин і обладнання у 2021 р. порівняно із 2019 р. зросла на 38,4 % і становила в загальній структурі основних засобів 74,6 %. Вартість транспортних засобів у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» зросла на 47,6 % за досліджуваний період, а вартість інструментів, приладів, інвентарю зросла майже у два рази, хоча і займає незначну частку у структурі загальної вартості основних засобів досліджуваного підприємства.

3. Протягом досліджуваного періоду вартість основних засобів на підприємстві щорічно зростала, найбільш відчутно у 2020 році. Одночасно із цим покращився їх якісний стан. Так, на початок 2019 р. коефіцієнт зносу основних засобів становив 0,393, тоді як на кінець 2021 р. даний показник знизився до 0,335 і свідчив про те, що 33,5 % основних засобів були зношені. Коефіцієнт зносу активної частини основних засобів на кінець 2021 р. коефіцієнт зносу становив 0,261 тобто зношеними було 26,1 % засобів із

активної їх частини. У динаміці коефіцієнт зносу активної частини основних засобів також знизився, що є позитивною тенденцією для підприємства.

4. Проведені розрахунки свідчать про зростання фондозабезпеченості та фондоозброєності досліджуваного господарства протягом 2019-2021 рр., що пояснюється зростанням середньорічної вартості основних засобів при одночасному зменшенні чисельності працівників підприємства. Фондозабезпеченість у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» протягом досліджуваного періоду зростала практично пропорційно зростанню середньорічної вартості основних засобів, так як площа сільськогосподарських угідь підприємства залишилася практично незмінною. Так, у 2021 р. порівняно із 2019 р. фондозабезпеченість у господарстві зросла на 35,5 % і становила 1494,0 тис. грн. Фондоозброєність праці за цей же період зросла на 41,8 %, із 239,7 тис. грн до 340,1 тис. грн.

5. Проведений аналіз свідчить про зростання ефективності використання основних засобів у досліджуваному нами господарстві. Так, фондівіддача у 2021 р. становила 0,81 грн, що свідчить про те, що на 1 грн вартості основних засобів виробляється 81 коп. валової продукції. Рівень цього показника протягом досліджуваного періоду зріс на 0,12 грн. У зв'язку із тим, що зростання обсягу отриманого господарством чистого прибутку відбувалося меншими темпами ніж зростання вартості основних засобів, фондорентабельність у ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX» знизилась із 53,8 % у 2019 р. до 46,7 % у 2021 р., хоча і залишається на досить високому рівні. Також, слід зазначити, що господарство має досить високий рівень забезпеченості основних фондів оборотними, що є досить позитивним явищем і сприяє ефективному виробництву сільськогосподарської продукції. В динаміці цей показник зріс.

6. Встановлено, що важливим принципом відтворення основних засобів є багатоваріантність підходів до процесу формування фінансування інвестицій. У взаємозв'язку реалізовані амортизаційна та облікова політики підприємства дозволяють варіювати різні способи та методи накопичення

власних ресурсів для фінансування капітальних вкладень. Удосконалення амортизаційної політики за такими напрямками як вибір та обґрунтування методів нарахування амортизації, переоцінка майна, що амортизується, оптимізація податкових платежів дозволяє забезпечити альтернативність варіантів зростання капітальних вкладень за рахунок власних коштів.

7. Підвищення рівня інвестиційних надходжень у відтворення основних засобів, достатня забезпеченість основних засобів оборотними, вдосконалення правил регулювання відносин з питань власності основних засобів дозволять більш ефективно працювати підприємств аграрної сфери та зменшити витрати оборотних засобів для ефективного функціонування підприємства. Для прийняття до реалізації ефективного інвестиційного рішення необхідно використовувати сучасні управлінські методи та методики, зокрема економіко-математичні моделі в сукупності з багатовимірним статистичним аналізом. Результати застосування моделей інвестування відтворення основних засобів дозволять підвищити ефективність як виробництва ХХХ «XXXXXXXXXXXXXXXX», так і всієї аграрної сфери загалом.